

PEDAGOGISCH

BELEID

KDV

**PEDAGOGISCH BELEID
VOOR ORGANISATIES DIE WERKEN
VOLGENS DE RADIUS NEDERLAND VISIE**

© juni 2010, Radius Nederland bv, Baarn

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op enige andere wijze zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Radius Nederland bv. Alle intellectuele eigendomsrechten, waaronder niet limitatief begrepen de auteursrechten, rusten bij Radius Nederland bv

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
1. Wettelijke kaders	4
2. Pedagogische visie	6
3. Emotionele veiligheid	8
3.1 Inleiding	8
3.2 Relatie pedagogisch medewerker-kind	8
3.3 Hechting en vertrouwen	9
3.4 Hoe reageren we adequaat, daadwerkelijk contact-/communicatieprincipes	10
3.5 Verzorging en veiligheid	11
3.6 Gevoelens en emotie bij kinderen	12
3.7 Onacceptabel gedrag=hulpvraag	12
3.8 Hoe om te gaan met emoties	13
3.9 Toetsingskader GGD op het gebied van emotionele veiligheid	13
4. De ontwikkeling van de persoonlijke competentie	16
4.1 Inleiding	16
4.2 Het volgen van de ontwikkeling en het welbevinden van kinderen	16
4.3 Ontwikkeling door spel	18
4.4 Uitgangspunten	18
4.5 Kenmerken van spel	19
4.6 Wat bieden we aan?	20
4.7 Aandacht voor speelgoed	21
4.8 Radio, muziek en televisie	21
4.9 Respect voor de natuur	22
4.10 Visie VVE	22
4.11 Toetsingskader GGD op het gebied van persoonlijke competentie	22
5. De ontwikkeling van de sociale competentie	24
5.1 Inleiding	24
5.2 Vaste leeftijdsgenootjes	24
5.3 Ruimte	25
5.4 Meerdere spelruimtes	25
5.5 Inrichting van spelruimtes	26
5.6 Toetsingskader GGD op het gebied van sociale competentie	26
6. Eigen maken van waarden en normen	28
6.1 Inleiding	28
6.2 Intake en dagelijkse mondelinge communicatie	28
6.3 Waarden en normen van de opvang	29
6.4 Toetsingskader GGD op het gebied van eigen maken van waarden en normen	29

7. Dagelijks werkplan	31
7.1 Dagelijkse structuur	31
7.2 Werkverdeling vooraf aan de komst van de kinderen	31
7.3 Dagprogramma kinderopvang	32
7.4 Agrarische elementen	35
Bijlage: Informatie over de locatie	37
Bijlage: Korte kennismaking pedagogen	38

Voorwoord

Pedagogisch medewerker op een kinderdagverblijf is een boeiend en verantwoordelijk beroep. Er wordt een bewuste professionele pedagogische relatie aangegaan tussen pedagogisch medewerker en kind. Om dit te kunnen doen moet het duidelijk zijn waar deze bewuste professionele pedagogische relatie op gebaseerd is, wat de uitgangspunten zijn en hoe dit in de praktijk tot uiting wordt gebracht.

Radius Nederland (opleidings- en trainingsorganisatie in de kinderopvang) heeft in dit document haar pedagogische visie, uitgangspunten en werkwijze beschreven. Naast dit document wordt er gewerkt met aanvullende richtlijnen, zoals m.b.t. het Kind-volgsysteem, Wennen en doorstromen en Signalering van mogelijke ontwikkelingsproblemen. Deze zijn opgenomen in het Protocol Kinderopvang waar dit beleid onderdeel van uitmaakt. De pedagogische visie en werkwijze worden toegepast in verschillende kinderopvangorganisaties. Soms zijn dit kinderopvangorganisaties in een stedelijke omgeving en soms zijn dit kinderopvangorganisaties op de boerderij. Allen maken gebruik van deze pedagogische visie en werkwijze. In de laatste paragraaf van het hoofdstuk Dagelijks werkplan van dit beleid wordt een overzicht gegeven van de algemene dagindeling. Tevens worden de specifieke omgevingsfactoren van de boerderij (omgang met dier en natuur) uitgewerkt.

De rode draad door het pedagogisch beleid is dat we kinderen in de gelegenheid willen stellen zich in hun eigen tempo te ontwikkelen. Dit vraagt van ons dat wij ieder kind bewust volgen en kijken hoe we ervaringen kunnen aanbieden die passen bij de ontwikkeling van dat kind. We doen dit vanuit een respectvolle, ruimtelijke (in fysieke en psychische zin), individuele en positieve benadering. Deze vier aspecten (respect, ruimte, individueel en positief, afgekort de RRIP) kunnen gezien worden als de pijlers van onze pedagogische visie. In dit beleid worden deze visie en de pijlers (RRIP) verder uitgewerkt.

Tenslotte, de Wet Kinderopvang (2005) en de bijbehorende beleidsregels kwaliteit kinderopvang stellen eisen aan een pedagogisch beleid. Deze eisen zijn in dit document opgenomen. Ook is er rekening gehouden met het toetsingskader van de GGD. De GGD heeft dit toetsingskader ontwikkeld op basis van de Wet Kinderopvang en controleert hiermee binnen de kinderopvang om na te gaan of zij voldoen aan de wettelijke kaders. Aan het einde van de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 zijn elementen uit dit toetsingskader opgenomen. Daarnaast is in deze versie van ons Pedagogisch beleid gebruik gemaakt van informatie uit het Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar, versie 2009.

Wij wensen iedereen veel leesplezier en succes met werken volgens de RRIP-visie!

Namens Radius Nederland

A.A. Rottier
(inhoudelijk directeur Radius Nederland)

1. Wettelijke kaders

Vanaf januari 2005 is de Wet Kinderopvang met de bijbehorende beleidsregels kwaliteit kinderopvang van kracht. Hierin worden een aantal voorwaarden gesteld m.b.t. het pedagogisch beleid. Dit betreft het volgende:

1. Het pedagogisch beleidsplan bevat in duidelijke en observeerbare termen een beschrijving van de wijze waarop emotionele veiligheid van kinderen wordt gewaarborgd, de mogelijkheden voor kinderen tot de ontwikkeling van hun persoonlijke en sociale competentie en de wijze waarop de overdracht van normen en waarden aan kinderen plaatsvindt.

In de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 worden bovengenoemde elementen beschreven.

2. Het beleidsplan bevat in duidelijke en observeerbare termen tenminste een beschrijving van de werkwijze, maximale omvang en leeftijdsopbouw van de stamgroepen en de spelactiviteiten die kinderen buiten de stamgroep kunnen verrichten.

Aangezien er meerdere organisaties gebruik maken van het pedagogisch beleid van Radius Nederland is een gedetailleerde beschrijving van de maximale omvang en leeftijdsopbouw van de stamgroepen op deze pagina niet mogelijk. Wij beperken ons hierbij dan ook tot een korte beschrijving. Een gedetailleerde beschrijving van de vestiging wordt door de gebruiker toegevoegd in de bijlage "informatie over de locatie".

Algemeen:

Wij werken bij voorkeur niet horizontaal per leeftijdsjaar (groepen van 0-1, 1-2, 2-3 etc.) of totaal verticaal (0-4 jaar) maar met een horizontale tussenvorm, waaronder wij verstaan:

Baby/dreumesgroepen	0 - 22 maanden
Peutergroepen	22 maanden - 4 jaar

Van deze voorkeur kan afgeweken worden i.v.m. doorstroomknelpunten of bij kleinschalige vestigingen/gastouderopvang. In de kleinschalige opvang zijn het namelijk soms enkele groepen waardoor er geen leeftijdsscheiding gemaakt kan worden. Hierdoor kan het voorkomen dat er gewerkt wordt met dagopvanggroepen van 0-4 jaar. Dit vraagt van de pedagogisch medewerkers extra alertheid op de inrichting van de ruimte, het aanbieden van geschikte activiteiten voor de verschillende leeftijdsgroepen (0-2 jaar, 2-4 jaar) en een goede voorbereiding en organisatie hiervan.

De maximale omvang van baby/dreumesgroepen is acht kinderen met een uitloop naar maximaal tien. Dit is afhankelijk van de leeftijdsopbouw van de groep. Conform de beleidsregels kwaliteit kinderopvang is er één beroepskracht aanwezig per vijf kinderen in de leeftijd van één tot twee jaar en/of één beroepskracht per vier kinderen in de leeftijd tot één jaar. Aan de hand van het rekenkundige gemiddelde van de voor de aanwezige leeftijdscategorieën wordt het aantal kinderen op de twee beroepskrachten bepaald.

De maximale omvang van peutergroepen is twaalf kinderen met een uitloop naar maximaal zestien. Ook hier is het aantal afhankelijk van de leeftijdsopbouw van de groep. Conform de beleidsregels kwaliteit kinderopvang is er één beroepskracht aanwezig per zes kinderen in de leeftijd van twee tot drie jaar en/of één beroepskracht per acht kinderen in de leeftijd van drie tot vier jaar. Aan de hand van het rekenkundige gemiddelde van de voor de aanwezige leeftijdscategorieën wordt het aantal kinderen op de twee beroepskrachten bepaald.

Elk kind heeft zijn/haar vaste stamgroep met vaste pedagogisch medewerkers die aan deze stamgroep zijn gekoppeld (zie ook het hoofdstuk Sociale competentie). Naast de opvang op de groep is het mogelijk gebruik te maken van diverse overige (speel)ruimtes zoals de gang, hal, eetkeuken, atelier, enz.

Bij activiteiten in ruimtes buiten de groep wordt bij de peutergroepen gevraagd aan de kinderen wie er mee wil. Daarbij gaat één van de twee pedagogische medewerkers mee. Ook kan het voorkomen dat er activiteiten worden ontwikkeld met de aangrenzende groepen. Bijvoorbeeld kinderen van de twee aangrenzende baby/dreumesgroepen spelen op de gang. Of bepaalde peuters uit twee aangrenzende peutergroepen gaan naar het atelier. Er worden afspraken gemaakt over welke pedagogisch medewerker meegaat voor het toezicht. Pedagogisch medewerkers kunnen dus met de aan hen toevertrouwde kinderen uit de groep en/of aangrenzende groep voor een bepaalde activiteit gebruik maken van andere ruimten. Kinderen die in hun vertrouwde groep willen blijven, kunnen dit doen omdat hier altijd een mogelijkheid voor geschapen wordt.

Een beschrijving van de werkwijze is gevoegd in hoofdstuk 7 onder Dagprogramma.

3. Een pedagogisch beleidsplan bevat in duidelijke en observeerbare termen tenminste een beschrijving van de wijze waarop beroepskrachten bij hun werkzaamheden worden ondersteund door andere volwassenen.

De beroepskrachten die met ons pedagogisch beleid werken worden op verschillende manieren ondersteund door andere volwassenen.

Ten eerste is er de algemene ondersteuning door de direct leidinggevende (dit kan een vestigingscoördinator zijn, een directeur of een vertegenwoordiger van een overkoepelende organisatie (degene die aangesloten zijn bij Satellite).

Ten tweede is er de inhoudelijke ondersteuning door structurele deskundigheidsbevordering (intern aangeboden training/opleiding) en werkbegeleiding.

Ten derde is er in sommige vestigingen een gastvrouw aanwezig. Zij kan de pedagogische medewerkers ondersteunen bij het eten of activiteiten in de keuken.

In het volgende hoofdstuk worden de uitgangspunten van onze pedagogische visie beschreven. In de hoofdstukken die daarna volgen wordt aangegeven hoe deze uitgangspunten passen bij het realiseren van de vier opvoedingsdoelen uit het wettelijk kader (zie punt 1. uit dit hoofdstuk)

2. Pedagogische visie

In de beleidsregels kwaliteit kinderopvang, behorend bij de Wet Kinderopvang, wordt – zoals al gezegd in dit document in hoofdstuk 1, punt 1 – de voorwaarde gesteld dat in een pedagogisch beleid beschreven staat hoe er vier opvoedingsdoelen gerealiseerd worden. Deze vier opvoedingsdoelen zijn:

- Het bieden van emotionele veiligheid
- Het ontwikkelen van persoonlijke competenties
- Het ontwikkelen van sociale competenties
- Het overdragen van waarden en normen

Binnen onze visie* realiseren wij dit door een **Respectvolle, Ruimtelijke, Individuele en Positieve benadering** naar kinderen toe.

Onze visie is namelijk:

Wij willen kinderen in de gelegenheid stellen zich in hun eigen tempo te ontwikkelen. Dit doen we door de ontwikkeling en belevingswereld van het kind te volgen en hierop aan te sluiten door het aanbieden van ervaringen die bij het kind passen en het kind verrijken. Hierbij wordt het kind **Respectvol, Ruimtelijk, Individueel en Positief** benaderd (benadering volgens de RRIP).

Een Respectvolle benadering naar elkaar.

We benaderen kinderen respectvol vanuit de belevingswereld van het kind. Wij hebben oog voor de eigenheid en individualiteit van het kind. Naast individueel contact begeleiden we het kind in de omgang met volwassenen en andere kinderen. Wij noemen dit het *actief volgend begeleiden in dialoog*: we leren kinderen zelf te leren. We willen oog hebben voor detail, respect voor elkaar en de dingen om ons heen en voor de natuur.

Een Ruimtelijke benadering in fysieke en psychische zin.

We gaan er van uit dat iedereen door ruimte om zich heen zich kan ontwikkelen. Daarom bieden we verschillende ingerichte ruimten waar diverse activiteiten gedaan kunnen worden. Wij geven kinderen de mogelijkheid zich breed te ontwikkelen. We zorgen voor ruimte, voor creatieve experimenten en het opdoen van nieuwe ervaringen. Nieuwe ervaringen die aansluiten bij de ontwikkelingen van het kind.

Een Individuele benadering.

Ieder mens is uniek. We luisteren echt naar elkaar, we nemen elkaar serieus en we gaan in op een vraag. We geven kinderen de mogelijkheid vaardigheden te ontwikkelen en ervaringen op te doen die aansluiten bij hun eigen belangstelling.

Een Positieve benadering.

Een positief zelfbeeld is de basis van de hele ontwikkeling. Daarom vinden we het belangrijk om te signaleren en op te merken: wat vraagt dit kind van mij als opvoeder; hoe kan ik hier op een positieve manier mee omgaan. We gaan daarbij uiteraard ook uit van een positieve houding tegenover onze veelkleurige samenleving. Wij bieden de kinderen veiligheid, vertrouwen en ruimte. Hierdoor krijgen de kinderen de mogelijkheid, en worden ze gestimuleerd te groeien naar zelfstandigheid en verantwoordelijkheid. Tevens leren ze hiermee respect te hebben voor elkaar, de omgeving en zichzelf.

Deze vier pijlers vragen een actieve houding van pedagogische medewerkers naar kinderen en sluiten aan bij het wetenschappelijk onderzoek van M. Riksen-Walraven (hoofdstuk 5, De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang 2004). Hierin wordt gesteld dat pedagogisch medewerkers 6 interactievaardigheden nodig hebben in de kinderopvang (sensitieve/responsieve houding, respect voor autonomie, structureren en grenzen stellen, praten en uitleggen, ontwikkelingsstimulering en het begeleiden van interacties tussen kinderen). Deze interactievaardigheden liggen besloten in de RRIP benadering. Hoe je die kunt inzetten wordt in dit beleid uiteengezet. Je vindt er onderdelen van terug in de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6.

Vooruitlopend op hoofdstuk 3, 4, 5 en 6 waarin de relatie tussen pedagogisch medewerker en kind beschreven wordt, geven we hier alvast een aantal regels die als basis gehanteerd worden. Deze vuistregels zijn de vertaling van de hierboven beschreven uitgangspunten in de houding en omgang met kinderen. Het kind moet onvoorwaardelijk steun en vertrouwen krijgen van de pedagogisch medewerker die voor het kind zorgt.

Dat betekent:

- Dat we elk kind onvoorwaardelijk accepteren zoals het is,
- Dat we vanuit deze acceptatie bewust kijken naar het kind met de vraag: wat kan ik als pedagogisch medewerker dit kind aanbieden zodat het zich verder kan ontwikkelen
- Dat we ingaan op vragen/signalen van kinderen (onaangepast gedrag zien wij als signaal) en daarmee het kind serieus nemen,
- Dat een kind altijd de gelegenheid krijgt om terug te vallen op een volwassene (er is altijd nabijheid van een volwassene bij een kind),
- Dat een kind nooit geïsoleerd mag worden,
- Dat niets als dwangmiddel gebruikt mag worden,
- Dat een kind niet door een ander kind (of een groep kinderen) gepest of gekleineerd wordt.

Wij vragen van pedagogische medewerkers een actieve instelling om deze regels na te leven.

*Bij het tot stand komen van onze pedagogische visie hebben wij gebruik gemaakt van gedachtegoed van meerdere filosofen en pedagogen zoals Malaguzzi, Korczak, Solter, Pikler, Gordon, Riksen-Walraven, Singer en van IJzendoorn. In bijlage 2 van dit beleid worden de achtergronden van deze filosofen/pedagogen geschetst. Zij kunnen gezien worden als pedagogische inspiratiebronnen. De eerste versie van ons pedagogisch beleid is mede opgesteld door Catherine Delsing (pedagoog in dienst bij Radius Nederland tot 2005). Ook haar gedachtegoed kan gezien worden als inspiratiebron. Daarnaast blijven maatschappelijke- en branche ontwikkelingen van invloed op het pedagogisch beleid en de visie. Het is een "levend" document. De visie en het beleid wordt telkens getoetst en – indien nodig – aangepast aan de laatste ontwikkelingen. Zo is in dit beleid het Pedagogisch kader kindercentra 0 – 4 jaar, versie 2009 betrokken.

3. Emotionele veiligheid

3.1 Inleiding

Zoals in onze visie beschreven staat willen wij kinderen in de gelegenheid stellen zich in hun eigen tempo te ontwikkelen. Dit doen we door de ontwikkeling en belevingswereld van het kind te volgen en hierop aan te sluiten door het aanbieden van ervaringen die bij het kind passen en het kind verrijken. Hierbij wordt het kind **Respectvol**, **Ruimtelijk**, **Individueel** en **Positief** benaderd (benadering volgens de RRIP, zie hoofdstuk 2).

Met deze RRIP benadering werken we aan 4 opvoedingsdoelen. Dit zijn de opvoedingsdoelen die genoemd worden in de beleidsregel behorend bij de Wet Kinderopvang. Te weten: het bieden van emotionele veiligheid, het bevorderen van persoonlijke- en sociale competenties (vaardigheden) en het overdragen van waarden en normen.

Uit onderzoek (o.a. van M. Riksen-Walraven, die de opvoedingsdoelen geformuleerd heeft) is gebleken dat alleen vanuit een emotioneel veilige situatie een kind optimaal tot ontplooiing komt. Van daaruit richten kinderen zich optimaal op interacties met volwassenen, leeftijdgenootjes en de ruimte, inrichting en materialen (waarmee ze hun persoonlijke- en sociale competentie ontwikkelen en open staan voor de overdracht van waarden en normen).

Hoe creëer je nu emotionele veiligheid? In dit hoofdstuk wordt dit uitgewerkt. De volgende hoofdstukken richten zich op de persoonlijke en sociale ontwikkeling en het omgaan met waarden en normen.

3.2. Relatie pedagogisch medewerker – kind, kind- kind, invloed van ruimte

Een emotioneel veilige situatie kan geboden worden door drie aspecten: een goede interactie tussen pedagogisch medewerker en kind, goede interactie tussen kinderen onderling en een goed ingerichte ruime.

De invoelende (sensitieve) pedagogisch medewerker is van groot belang. Zij is verreweg het meest bepalende voor het welbevinden en de ontwikkeling van kinderen in een kinderdagverblijf. Jonge kinderen hebben namelijk meer interacties met pedagogische medewerkers dan met leeftijdgenootjes, de interacties zijn ook anders van aard. Door hun grotere sociale en cognitieve (verstandelijk) vermogen zijn de pedagogische medewerkers in staat een kind goed te begeleiden en hun een gevoel van emotionele veiligheid te geven.

Daarna komt de omgang met leeftijdgenootjes. Door regelmatige interacties met dezelfde kinderen kan een kind positieve relaties met leeftijdgenootjes ontwikkelen die bijdragen tot een gevoel van veiligheid en welbevinden. De omgang met leeftijdgenootjes is ook bevorderlijk voor de ontwikkeling op diverse gebieden (persoonlijke en sociale ontwikkeling).

Tot slot kan ook de inrichting van de ruimte bijdragen aan een gevoel van veiligheid en geborgenheid bij kinderen. Malaguzzi (Reggio pedagoog) heeft de ruimte de derde pedagoog genoemd (naast de andere kinderen en de pedagogisch medewerker), onder meer door de beschikbaarheid van privé-plekjes en “zachte” hoeken waar kinderen zich kunnen terugtrekken, door de ruimte zo in te delen dat kinderen ongestoord kunnen spelen en door toepassingen van materialen die het geluidsniveau binnen de ruimte reduceren. De inrichting van ruimte is ook van invloed op de persoonlijke ontwikkeling (spelmateriaal) en de sociale ontwikkeling (mate van mogelijkheid voor contacten tussen kinderen).

3.3. Hechting en vertrouwen

In 3.2. is al aangegeven dat de relatie pedagogisch medewerker-kind één van de belangrijkste bronnen is voor het bieden van emotionele veiligheid bij het jonge kind. Binnen onze visie vinden wij dit ook een erg belangrijke bron. Vandaar dat we er hier nog even dieper op ingaan met een koppeling naar hechting en vertrouwen. De overige bronnen; te weten de relatie kind-kind en de invloed van ruimte worden behandeld in hoofdstuk 5 en 4.10.

Voor jonge kinderen is veilige hechting aan een beperkt aantal personen een noodzakelijke basis voor hun persoonlijkheidsontwikkeling. Als kinderen in de eerste periode van hun leven een goede band opbouwen met hun ouders en andere familieleden en met bijvoorbeeld één of enkele pedagogisch medewerkers in een kinderdagverblijf, dan wordt daarmee een goede basis gelegd voor de relaties die zij later aangaan. Daarnaast geeft een goede band een gevoel van veiligheid en vanuit die veiligheid kunnen zij vervolgens op zoek gaan naar nieuwe ontdekkingen en avonturen. Dit komt ten goede aan hun ontwikkeling.

Uit de gehechtheidstheorie blijkt dat kinderen in staat zijn om stabiele relaties aan te gaan met meerdere opvoeders die als gehechtheidspersoon kunnen fungeren. We spreken dan van een *verbreding van het opvoedingsmilieu*. Dit betekent een verbreding van de ervaringswereld van het kind.

Natuurlijk zit er verschil in de hechting van kinderen met ouders/familie of pedagogisch medewerkers. De relatie ouder-kind/familie-kind (eerste opvoedingsmilieu) is gevoelsmatiger en emotioneler. Pedagogisch medewerkers (tweede opvoedingsmilieu) hebben een meer beroepsmatige (bewuste) betrokkenheid tot het kind. Toch is het ook vanuit de bewuste beroepsmatige omgang mogelijk een vertrouwensband op te bouwen en ook noodzakelijk.

Het ontstaan van een veilige gehechtheid hangt af van de mate waarin de pedagogisch medewerker sensitief en responsief reageert naar het kind.

Het goed invoelen/herkennen van signalen van kinderen (sensitiviteit) en hierop goed inspelen (responsiviteit) zorgt voor vertrouwen bij kinderen. Sensitiviteit en responsiviteit is de belangrijkste basishouding voor elke volwassene die een band wil opbouwen met kinderen, niet alleen als ze jong zijn maar voor alle leeftijden.

Sensitief en responsief zijn kan door middel van een warme betrokkenheid en aandachtige omgang tussen pedagogisch medewerker en kind. De RRIP benadering geeft hier handvatten voor. Wanneer we immers:

- Respectvol kijken/volgen wat een kind aan het doen is
- Ruimte bieden om die activiteit uit te breiden
- Individueel benaderen, ingaan op de vraag/belangstelling tonen voor de activiteit
- Positief bemoedigen

dan zijn we in staat signalen waar te nemen, te interpreteren en daar prompt en adequaat op te reageren. Deze aandachtige omgang bevordert het zelfvertrouwen van het kind en het vertrouwen wat het kind opbouwt naar de omgeving toe.

Bij baby's, dreumesen en peuters zullen signalen voornamelijk in de vorm van emoties en lichaamstaal gegeven worden (non-verbale communicatie). Hierbij is het luisteren en kijken naar het kind door de pedagogisch medewerker een essentiële vaardigheid. Naarmate het kind ouder wordt zal ook de verbale communicatie een steeds grotere rol gaan spelen.

Waar het uiteindelijk om gaat is *warme betrokkenheid* en *aandachtige omgang* tussen pedagogisch medewerker en kind. Zo ontstaat een vertrouwensband tussen pedagogisch medewerker en kind: het kind voelt zich veilig in het contact en leert de pedagogisch medewerker kennen.

3.4 Hoe reageren we adequaat, daadwerkelijke contact-/communicatieprincipes

Wij onderscheiden een aantal essentiële vaardigheden van de pedagogisch medewerker om tot daadwerkelijk contact te komen:

- Het kunnen herkennen van contact-initiatieven van het kind. Bij de baby/dreumes speelt de lichaamstaal de voornaamste rol. Het jonge kind zal gaan stralen en met de armpjes zwaaien om contact te maken, maar ook huilen kan een vraag zijn om contact, namelijk de behoefte om getroost te worden. Bij oudere kinderen nemen de verbale contact-initiatieven, evenals het zoeken van nabijheid een steeds belangrijkere plaats in.
- Het maken van oogcontact met het kind is essentieel om aan te geven dat de pedagogisch medewerker open staat voor het contact-initiatief.
- Naast het herkennen en richten (toewenden) is van belang dat de pedagogisch medewerker in woorden of in lichaamstaal aangeeft dat het initiatief herkend is en dat ze er in positieve zin op ingaat. Uitstel (“Ja, wat goed van je, ik kom zo bij je, als ik klaar ben met...”) is dan ook voor het kind aanvaardbaar omdat het zich begrepen voelt.
- Met actief luisteren (oogcontact, toewenden, knikken/lichaamstaal) laat je zien dat je begrijpt wat het kind vertelt en moedig je het kind aan om verder te vertellen.
- Van groot belang in contact is niet alleen *wat* je zegt, maar ook *hoe* je het zegt (prettige conversatietoon).
- Kinderen moeten de ruimte krijgen om zelf hun problemen op te lossen. Hierin kan de pedagogisch medewerker wel praktische ideeën aanreiken. Het kind leert zo eigen problemen op te lossen, het wordt zelfstandiger en leert dat het zelf verantwoordelijk is voor zijn daden.
- Belangrijk in het contact is ook dat de pedagogisch medewerker voortdurend benoemt wat zij gaat doen en waarom. Kinderen ervaren hierin veiligheid, daarnaast is het benoemen van groot belang voor de taalontwikkeling en het sociaal gericht zijn op elkaar.
- Wij leggen de nadruk op het belang van de ik-boodschap i.p.v. de jij-boodschap. Door de boodschap naar het kind in de ik-vorm te stellen wordt strijd vermeden en ben je duidelijk naar het kind.

Voorbeeld: Een kind verveelt zich en uit dit door veel lawaai te maken en hindert daarmee zichtbaar andere kinderen. Een pedagogisch medewerker reageert daarop met: wil je daar mee stoppen, ze vinden je vervelend. (jij-boodschap).

Vanuit de ik-boodschap kun je het zo formuleren: “Ik hoor dat je veel lawaai maakt en zie dat de andere kinderen daar last van hebben. Het doet zeer aan mijn oren en de andere kinderen kunnen elkaar niet meer verstaan. Ik denk dat je je verveelt, klopt dit?”

Door deze reactie voelt het kind zich geaccepteerd en begrepen. Het feit dat hij zich verveelt wordt gezien, het gedrag en het vervolg daarvan wordt benoemd. Hierdoor kost het hem minder moeite om in gesprek te gaan, een oplossing te zoeken waarmee zijn gedrag verandert.

Van groot belang voor de pedagogisch medewerker is dat ze *onbevooroordeeld* leert kijken. Wat laat het gedrag zien, in plaats van een oordeel hebben over dat gedrag. Dan zal het kind zich begrepen voelen, wat de relatie en het zelfvertrouwen ten goede komt.

Nog een voorbeeld. We kennen allemaal het zo bekende voorbeeld van speelgoed/materiaal opruimen en weten uit eigen ervaring dat het vaak niet werkt door alleen te roepen: “*Opruimen*”. Daar is kennelijk nog iets anders nodig als stimulans voor de kinderen om niet over te gaan in strijd. Als pedagogisch medewerker wil je uit de strijd blijven. Hoe doe je dat?

Een handreiking:

Onderzoek of je in je vraag om op te ruimen de ik boodschap gebruikt en een stimulans naar de zelfstandigheid en verantwoordelijkheid van het kind kunt plaatsen.

Voorbeeld: “Wat een prachtige werkstukken zie ik! Het is bijna tijd om op te ruimen en jullie zijn ook bijna klaar volgens mij, of niet? Hoe lang hebben jullie nog nodig? 5 minuten? Oké, ik zet deze eierwekker op 5 minuten. Als die afgaat moeten we echt opruimen. Wie gaat wat opruimen? Wie helpt even mee om de werkstukken op te hangen in onze tentoonstellingsruimte?”.

Kinderen genieten van de aangeboden mogelijkheden in het groeien naar zelf dingen kunnen doen. In onze visie gebeurt dit vanuit het vertrouwen dat je hebt in dat wat je aan het kind ziet en ervaart.

3.5 Verzorging en veiligheid

Het is zoals gezegd essentieel dat een kind op een kinderdagverblijf zich veilig voelt. Daarnaast is het van belang dat het goed verzorgd wordt. De verzorgingsmomenten kunnen – naast de fysieke verzorging – ook gebruikt worden voor het bevorderen van de emotionele veiligheid.

Voor de lichamelijke verzorging volgen we de richtlijnen van het Landelijk Centrum voor Hygiëne en Veiligheid (Gezondheidsrisico's in een kindercentrum, bijlage Protocol Gezondheidsrisico's).

In de verzorging zitten veel contactmomenten. Bij het verschonen van een baby maakt de pedagogisch medewerker contact door te praten, lachen, zingen, aan te raken en te knuffelen. Het verzorgen is daarom meer dan alleen een schone luier geven of bij de peuter na het eten gezicht en handen wassen. In deze handelingen zit contact, nabijheid naar het kind. Het zijn momenten die zich vaker voordoen naarmate een kind kleiner is. Deze verzorgingsmomenten doen zich dagelijks op vele momenten voor, bijvoorbeeld bij het gaan slapen, verschonen, bij eten en drinken, enz.

De volgende *basisregels* dienen bij de dagelijkse verzorgingshandelingen in acht te worden genomen:

- Accepteer de eigenheid van het kind, o.a. in ritme.
- Vertrouw op wat het kind aangeeft graag te willen:
  - korter/langer slapen,
  - minder/meer eten,
  - veel/ weinig drinken.
- Reageer geduldig. Bedenk daarbij dat *jij* zicht hebt op het geheel, zij niet.
- Laat kinderen je nabijheid voelen.

Hier geldt dat de wil van het kind uiteraard geen negatieve gevolgen voor de gezondheid mag hebben.

Naast de hygiënische verzorging van het kind besteden wij ook aandacht aan de manier waarop wij met het kind omgaan: hoe raak ik aan, hoe til ik. Vaak zijn onze handelingen daarin de juiste, voelen we dat goed aan. Toch is het belangrijk dit bewust te doen, niet in de laatste plaats voor onszelf, met name onze rug. Het tillen van baby's doen we bijna automatisch met de grootste zorg en voorzichtigheid: met rustige bewegingen, warme handen, het hoofdje goed ondersteunend. En ook dicht tegen je aan, tegen zacht materiaal. Wordt het kind groter, dan kan hij/zij het hoofdje goed op houden, rechtop zitten. Dan til je anders. Je nodigt het kind uit om te bewegen; het pakt jouw handen en het trekt zich zo omhoog. Je tilt het op door je handen om de borsthoogte, dicht onder de armen te sluiten (in tegenstelling tot het optillen aan de armen). Op deze manier laat je het kind het eigen lichaam ervaren.

Kinderen zijn onbevangen, stappen op ons af voor een knuffel of om opgetild te worden. Zij stellen zich niet eerst de vraag of het wel het juiste moment is. We kennen allemaal wel het voorbeeld van een peuter die zich tussen ons in op de bank wringt, of onze hand wordt gepakt en we lopen mee. De kinderen nodigen ons uit om te bewegen.

Hoe laat je kinderen veiligheid ervaren? Eerder zagen we dit door contact en nabijheid van de volwassene, de opvoeder. Ook door de kinderen te beschermen tegen al te grote gevaren. De vraag die zich hier aandient luidt: Hoe zorg je er voor dat het kind zich vrij kan bewegen, ontdekken, enz. en toch geen onnodig gevaar loopt? Ga maar na, wij zijn erg gewend en opgevoed in situaties waarbij werd gezegd: pas op, kijk uit, niet doen hoor, je bezeert je, je kan heel lelijk vallen, enz., enz. Lief bedoelde opmerkingen, zorgzaam, maar ook zo belemmerend voor de ontwikkelingsdrang van kinderen. Kinderen hebben immers ervaringen nodig om te leren, te ontdekken. Het leert van herhaling. Wanneer het zich stoot aan iets zal het de volgende keer wat voorzichtiger doen, of zich nog een keer stoten. Ieder kind leert daarin in z'n eigen tempo.

3.6 Gevoelens en emoties bij kinderen

Door *emoties* laten kinderen veel van hun gevoelswereld zien. Emoties kunnen heel kortdurend en duidelijk zijn: een kind huilt omdat het zich pijn doet, is boos omdat er speelgoed afgepakt wordt, verdrietig omdat een vriendje of vriendinnetje er niet is. Emoties *kunnen* wijzen op het verstoren van het welbevinden. Omdat kinderen zich minder verbaal maar vooral gevoelsmatig uiten, is het belangrijk de gevoelswereld en de uiting ervan via *emoties* te kennen. Jonge kinderen hebben sterke gevoelens van irritatie, angst, boosheid, jaloezie, verdriet, frustratie en verwarring. Ze zijn gevoelig en kwetsbaar.

Kinderen kunnen pijnlijke gevoelens te boven komen door te huilen, boos te worden, te trillen, gapen, lachen, praten en door spel. Het is belangrijk dat jonge kinderen hun gevoelens mogen uiten. Het is een ontlasting van die pijnlijke gevoelens. Emoties worden zo verwerkt.

Huilen

Huilen is een veel voorkomende uiting van emotie bij kinderen. Kinderen kunnen op heel verschillende manieren huilen, op verschillende momenten. Het kan een uiting zijn van:

- angst
- verdriet
- boosheid
- pijn
- vragen om communicatie
- uiting van een behoefte (eten, drinken, lichaamscontact, liefde, aandacht, knuffelen)
- opgekropte spanningen

3.7 Onacceptabel gedrag=hulpvraag

Onacceptabel gedrag is niet een teken van slechtheid van een kind maar een hulpvraag. Er kan sprake zijn van een behoefte die vervuld moet worden, van gebrek aan informatie, van opgekropte pijnlijke gevoelens. Als kinderen dat in welke vorm dan ook laten zien, is het goed dit te interpreteren als: het gaat niet goed (welbevinden is verstoord); wat vraagt het kind van mij. Hierbij dienen uiteraard de ouders betrokken te worden.

Voorbeeld: Een jong kind van bijna twee jaar heeft net de overstap gemaakt naar de peutergroep. Daar merken pedagogische medewerkers al snel dat hij zich "agressief" uit naar leeftijdgenoten door te duwen, te slaan en zelfs te bijten. Wat laat dit kind zien? Kort samengevat kan gezegd worden dat dit kind het niet naar z'n zin heeft. Het kind was toe aan de volgende groep. De overgang is zorgvuldig gebeurd, met inspelen en overleg met de ouders, en toch laat het dit gedrag zien.

Wat een pedagogisch medewerker kan doen is onderzoeken hoe dit kind zich beweegt in de ruimte; het kind speelt nu meer in andere ruimten met andere kinderen. De pedagogisch medewerker ontdekt dat het kind zich onveilig voelt. Als gevolg hiervan gaat het kind andere kinderen plagen. Actie hierin kan zijn voor dit kind een rustiger opbouw te creëren in het spelen in verschillende ruimten met verschillende kinderen. De pedagogisch medewerker kiest voor het meer spelen in de eigen groep, kleiner, overzichtelijker en dus veiliger. Later kan dit uitgebreid worden naar het spelen in andere ruimten met een klein groepje kinderen en een pedagogisch medewerker. Observeer hoe het kind reageert op deze situaties en stel als pedagogisch medewerker je beeld steeds bij naar aanleiding van wat je ziet.

3.8 Hoe om te gaan met emoties

Verschillende emoties vragen een verschillende manier van reageren. Uiteraard wordt hierbij veel gevraagd van het inlevingsvermogen van de pedagogisch medewerker. Vaak zal sprake zijn van intuïtief handelen. Wel willen wij een aantal handreikingen bieden.

Autoritair gedrag van de pedagogisch medewerker (wil tegen wil, ja tegen nee, dreigen, belonen of straffen) past niet in de visie van Radius Nederland (respect tonen naar kind) en is bovendien meestal niet effectief. Met autoritair gedrag wordt de oorzaak niet aangepakt waardoor het kind zich niet begrepen voelt en mogelijk alleen maar sterker het agressieve gedrag (of het huilen) laat zien.

Permissief (afwachtend) gedrag is geen actieve reactie van de pedagogisch medewerker naar het kind. Met afwachten wordt het kind ten koste van de opvoeder veel vrijheden toegestaan. Permissief gedrag is dus geen bewuste keuze, maar het ontbreken aan initiatief.

Een redelijke benadering is een duidelijke en respectvolle benadering naar het kind. Dat houdt in dat de verantwoordelijkheid voor grenzen bij de opvoeder ligt. Dit betekent dat correctie op een accepterende wijze dient te gebeuren. Onacceptabel gedrag is altijd een verzoek om hulp. Het gedrag wordt bijgestuurd terwijl het kind geaccepteerd blijft.

De volgende handelingen kenmerken deze benaderingswijze:

- Stop gedrag op een heldere en duidelijke manier
- Zeg kort: ik wil niet dat ..., ik vind dat je niet mag ...
- Hand (bijv. met slaan) tegenhouden
- Geen negatieve emotie tonen
- Gevoel laten ontladen en dit aanmoedigen
- Toon respect (geen kleinerende opmerkingen)
- Hou een vriendelijke toon
- Gebruik weinig woorden
- Blijf bij de ik-boodschap

De kern van bovengenoemde aanpak is:

- Geef de grens aan (dit mag niet)
- Toon respect
- Bied hulp

3.9 Toetsingskader GGD op het gebied van emotionele veiligheid

De GGD toetst op verzoek van de gemeente de kinderopvang. Onderdeel van de toetsing is het pedagogisch beleid en de werking hiervan in de praktijk. Zo wordt er gekeken hoe er omgegaan wordt met emotionele veiligheid, de ontwikkeling van de persoonlijke en sociale competentie en het eigen maken van waarden en normen. Hieronder geven wij inzicht hoe wij handelen m.b.t. emotionele veiligheid. De handelingsaspecten die hieronder benoemd worden zijn toegelicht in dit hoofdstuk of komen naar voren in de volgende hoofdstukken.

De beroepskracht communiceert met de kinderen en heeft een respectvolle houding naar de kinderen toe.

De benaderingswijze naar kinderen toe vinden wij erg belangrijk (respectvol, ruimtelijk, individueel en positief). Dit uit zich in een respectvolle houding naar kinderen toe en in de communicatie. Dit doen wij door:

- We maken oogcontact met het kind bij het praten (toegewend zijn, een aandachtige, warme houding).
- We proberen, indien mogelijk, op ooghoogte te komen van het kind om echt de aandacht van een kind te vangen.
- We gebruiken een vriendelijke toon.
- We luisteren naar wat een kind vertelt of wat een kind antwoord.
- We verwoorden zoveel mogelijk wat een kind zegt na het luisteren (bedoel je ....., je vindt dus dat .....

Er heerst een ontspannen open sfeer in de groep. Dit doen wij door:

- Niet te schreeuwen of te roepen door de groep maar de kinderen zoveel mogelijk individueel te benaderen. Ook bij het corrigeren van ongewenst gedrag. We stoppen ongewenst gedrag dan ook door het kind te benaderen op een duidelijke maar vriendelijke toon: "Ik wil niet dat.....want dat .....", "Ik vind dat je niet mag .....omdat.....". Hand (bijv. als een kind slaat) tegenhouden. Geen negatieve emotie tonen. Gevoel bij het kind even laten ontladen. Geen kleinerende opmerking plaatsen. Gebruik weinig woorden. Blijf bij de ik-boodschap en het waarom.
- We proberen contactinitiatieven te herkennen en hierop te reageren (interactie). We reageren op lichaamstaal, verbale signalen en oogcontact van het kind. We geven aan dat we het contact herkennen, ook al zijn we ergens mee bezig: "Ja, wat goed van je. Ik kom zo bij je als ik klaar ben met ....."
- Van groot belang is niet alleen wat we zeggen maar ook hoe we het zeggen (prettige conversatietoone).
- We volgen het spel van het kind en storen ze zo weinig mogelijk. Kijk naar de kinderen zonder te praten, het kind voelt dan je aanwezigheid en betrokkenheid. Als er toch iets gezegd wordt praten we over de activiteiten waarop de aandacht van het kind gericht is. We spelen mee in de fantasiewereld van het kind en laten ons daarbij leiden door de structuur die door het kind geschapen is. We corrigeren een kind niet in zijn spel tenzij het daar zelf om vraagt.
- We hebben begrip als iets niet lukt en laten kinderen de ruimte om hun teleurstelling of verdriet te ervaren. We delen in het plezier en succes.
- We zorgen voor adequate inrichting en het aanbieden van spel.

Kinderen worden uitgenodigd om deel te nemen. Dit doen wij door:

- We sluiten aan op de belevingswereld van kinderen bij het doen van activiteiten. De verhalen van kinderen zijn leidend voor de activiteiten. Activiteiten zijn niet alleen creatieve activiteiten maar ook verzorgingsactiviteiten, eten, etc. Kinderen hebben een keuze in de activiteiten. We benaderen hen daarbij positief. "Wil je.....of.....?". We luisteren naar het antwoord, vatten samen en geven de structuur aan. "Ik vind het goed dat je gaat.....met.....in ....."
- We doen activiteiten in kleine groepjes zodat kinderen altijd een keuze hebben voor een andere activiteit in een ander groepje. Er is dan ook de mogelijkheid tot alleen spel maar proberen wel te achterhalen waarom een kind niet mee wil doen.
- Er zijn gedurende de dag ook activiteiten in andere ruimten waaraan kinderen kunnen deelnemen. "..... gaat naar buiten (atelier, speelgang, speelhal) "wil je mee?"

Kinderen hebben vaste beroepskrachten en leeftijdgenootjes om zich heen. Dit doen wij door:

- Het werken met vaste groepen en pedagogisch medewerkers, we maken ook gebruik van andere ruimten (speelgang, speelhal, buiten, atelier, etc.). Kinderen kunnen hier - indien zij hiervoor kiezen - onder begeleiding gebruik van maken.

Er is informatieoverdracht tussen ouders en beroepskracht. Dit doen wij door:

- Het betrekken van de ouders draagt bij aan het gevoel van emotionele veiligheid. Er is overdracht bij het brengen en halen. We laten ouders hierbij delen in de ervaringen, successen en teleurstelling van het kind: “.....heeft vandaag .....en .....”.
- Er wordt gebruik gemaakt van overdracht via schriftjes, bord en observaties die besproken worden met ouders conform het kind-volgsysteem.

4. De ontwikkeling van de persoonlijke competentie

4.1 Inleiding

In hoofdstuk 3 hebben we het gehad over het eerste opvoedingsdoel emotionele veiligheid. In dit hoofdstuk beschrijven we hoe we met de RRIP benadering kunnen werken aan het bevorderen van de persoonlijke competentie van kinderen. Wat bedoelen we hiermee?

Hiermee wordt bedoeld op de ontwikkeling van brede persoonskenmerken zoals veerkracht, zelfstandigheid, zelfvertrouwen en flexibiliteit, die kinderen in staat stellen om allerlei typen problemen adequaat aan te pakken en zich goed aan te passen aan veranderende omstandigheden. Daarnaast omvat het begrip “persoonlijke competentie” ook de competenties van kinderen op verschillende ontwikkelingsgebieden, zoals de motorische, creatieve (spel, muziek) de taal- en cognitieve ontwikkeling.

Over ontwikkelingsfasen bij kinderen (cognitief, motoriek, taal, lichamelijk, enz.) is heel veel geschreven. Kennis over fasen van ontwikkeling bij kinderen vinden wij belangrijk. Het Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar geeft hier bijvoorbeeld meer informatie over. Wij kiezen ervoor hier geen gedetailleerde beschrijving van de ontwikkelingsfasen te geven. Wij gaan er van uit dat kinderen de ruimte moeten krijgen om zich op zijn/haar eigen tempo te ontwikkelen.

Het lijkt er soms op dat de aandacht voor het *zijn* en het *welbevinden* van kinderen in het *nu* wat naar de achtergrond geschoven is. Het *worden* en de *ontwikkeling* voeren de boventoon. Door de overmatige aandacht voor de ontwikkeling wordt uit het oog verloren dat het heden, het hier en nu, betekenis en waarde heeft. Er wordt te snel naar momenten in de toekomst gewerkt. De kans bestaat dus dat wanneer we de fasen van de ontwikkeling bij kinderen gedetailleerd gaan beschrijven, dit als meetlat gebruikt wordt.

Om twee redenen is dit niet wat we willen:

- Het tot op detail beschrijven van de ontwikkelingsfasen past niet in onze visie van individuele benadering van een kind. De vraag die we ons stellen bij een kind met speciale vragen ('probleemgedrag') is niet: het kind past hier niet, maar: hoe sluiten wij aan bij dit kind. Wij nemen waar, interpreteren en handelen in eerste instantie op grond van wat het kind laat zien, in tegenstelling tot het handelen vanuit de zgn. ontwikkelingstheorieën.
- We gaan ervan uit dat pedagogische medewerkers vanuit hun opleiding deskundig zijn en kennis hebben van de globale stappen in de ontwikkelingsfasen en deze kennis meenemen bij het volgen van de kinderen. Voor medewerkers die zich hier nog eens nader in willen verdiepen kan het Pedagogisch kader kindercentra 0-4 jaar gelezen worden.

Onze visie is gericht op de individuele ontplooiing van kinderen. Wij vertrouwen er op dat elk kind dat in z'n eigen tempo doet. Toch vinden we het nodig pedagogisch medewerkers een handreiking te bieden om problemen in de ontwikkeling te onderkennen: hoe en waaraan zien we dat we ons zorgen moeten maken over de ontwikkeling van *dit* kind.

4.2 Het volgen van de ontwikkeling en het welbevinden van kinderen

Als een kind zich goed voelt is het vrolijk, zorgeloos, onderzoekend, ontdekkend en nieuwsgierig. Hierdoor ontwikkelt het kind zich, het voelt zich fijn, veilig en vertrouwd en gaat op ontdekking. Het is aan de deskundigheid van de pedagogisch medewerkers om, wanneer een kind zich niet lekker voelt (dus een verstoring van dit welbevinden), dit te onderkennen.

Dit gebeurt in nauw overleg met de ouders. De pedagogisch medewerker wordt hierin ondersteund

door trainingen en de regelmatige werkbegeleiding.

Natuurlijk begeleiden en volgen we de ontwikkeling en het welbevinden van een kind. Er wordt op gelet dat ieder kind dat aanwezig is iedere dag “echt gezien” (dus bewust gevolgd wordt).

Ook volgen we kinderen door schriftelijke observaties volgens het Protocol Kind-volgsysteem en (dagelijkse) gesprekken met ouders. Als blijkt dat een kind zich niet optimaal ontwikkelt, kunnen er verdere stappen genomen worden. Naast de observaties vanuit het kind-volgsysteem kennen we het Protocol Signalering van mogelijke ontwikkelingsproblemen. Dit protocol wordt dan gevolgd.

Ouders worden altijd op de hoogte gesteld van de observaties als deze gehouden zijn. De observatie wordt met hen besproken. Als er aanleiding toe is kunnen ouders verwezen worden naar consultatiebureau of huisarts. Als organisatie hebben wij de rol ouders daarin te adviseren en te ondersteunen. De keuze in de te nemen stappen is aan de ouders. Vanuit het welbevinden van het kind in het kinderdagverblijf blijven de pedagogisch medewerkers echter nauw betrokken en in gesprek met de ouders.

Wat houdt het kind-volgsysteem in? Dit systeem volgt het welbevinden van kinderen en geeft hierover informatie aan ouders. Het bestaat uit drie onderdelen:

- Een (school)bord waar organisatorische informatie gegeven wordt (welke pedagogisch medewerkers zijn er die dag/ informatie over ziekte/ inval etc., bijzondere activiteiten (etc.).
- Dagelijkse individuele informatie door middel van:
  - a. een contactschriftje voor de baby/dreumesgroepen (ook voor peutergroepen als ouders hier prijs op stellen).
  - b. een dagmap waarin ouders dagelijks kort op de hoogte gehouden worden van de dagelijkse activiteiten en het reilen en zeilen van hun kind in de peutergroep.
- Een individuele rapportage/observatieverslag. Hiervoor is een observatieformulier beschikbaar met een bijbehorende handleiding.

Het schoolbord wordt meestal op de gang of deur bevestigd. Hierop kunnen pedagogisch medewerkers technische/organisatorische informatie voor ouders kwijt. Te denken valt aan informatie m.b.t. ziekte, afwezigheid door training of werkbegeleiding, inval, enz.

De dagelijkse individuele informatie bestaat uit het contactschriftje en/of de dagmap. Gedurende de baby/dreumestijd van een kind dat de kinderopvang bezoekt wordt een contactschriftje bijgehouden. De ouders schrijven wetenswaardigheden over het kind die van belang kunnen zijn voor de pedagogisch medewerker, en de pedagogisch medewerkers schrijven in het schriftje hoe de dag voor het kind is geweest. Voor ouders is dit heel prettig: ze kunnen zelf die dingen opschrijven waarvan ze het belangrijk vinden dat de pedagogisch medewerker het weet (hoe heeft het kind geslapen, is er iets bijzonders gebeurd, enz.) en ze kunnen rustig terug lezen wat hun kind die dag heeft meegemaakt. Zowel pedagogisch medewerkers als ouders kunnen dan naar het kind reageren wat thuis respectievelijk op de kinderopvang is voorgevallen.

Vooraf bij kleine kinderen is het belangrijk dat zo'n schriftje wordt bijgehouden: er zijn belangrijke aspecten in de verzorging en de ontwikkeling die snel gaan, er gebeurt veel en het is goed daar oog voor te hebben, op in te spelen en over te communiceren, zowel voor ouders als voor pedagogische medewerkers.

Bij de peutergroepen vervalt normaal gesproken het contactschriftje. Het kan echter voorkomen dat het zinvol is voor bepaalde kinderen om het schriftje toch te handhaven. Mogelijk verzoeken bepaalde ouders om handhaving van het schriftje. Aan dit soort verzoeken wordt gehoor gegeven. Over het algemeen voldoet de dagmap echter aan de informatiebehoefte die er wederzijds (ouders/pedagogisch medewerkers) bestaat.

In de dagmap is ruimte voor een groepsverslag en een ruimte voor een kort individueel verslag per

kind. In de dagmap is ook een gedeelte met overige informatie per kind zoals de telefoonnummers m.b.t. bereikbaarheid van ouders/verzorgers, informatie over bijzonderheden zoals diëten, enz.

De individuele rapportage bestaat uit een observatieverslag. Er is een observatieformulier beschikbaar wat als standaard kan dienen. Tevens is er een toelichting welke handvatten geeft om het observatieformulier in te vullen. In de toelichting staat tevens een advies m.b.t. de frequentie van het observeren en de communicatie naar ouders toe. De ouders ontvangen een kopie van het observatieverslag, tevens wordt er getracht een oudergesprek aan te koppelen. In het Protocol Kindvolgsysteem zijn hier richtlijnen voor opgenomen. Bij eventuele ontwikkelingsproblemen volgen de pedagogisch medewerkers het Protocol Signalering van mogelijke ontwikkelingsproblemen.

4.3 Ontwikkelen door spel

“Als je zien wilt wat kinderen kunnen, moet je ophouden hen dingen te geven”
(N.Douglas, uit: Een portret van creatieve kinderen)

In de ontwikkeling van kinderen neemt het spel een essentiële plaats in. Het kan gezien worden als het dagelijks brood voor kinderen. In spel kunnen kinderen hun creativiteit kwijt en leren kinderen wie ze zijn. In spel kunnen kinderen experimenteren met wat ze in de werkelijkheid hebben leren kennen. Kinderen leren ook in sociaal opzicht van samenspelen: rekening houden met elkaar, beurten geven en verdelen. Van groot belang hierin is *hoe* we kinderen de mogelijkheid bieden te gaan spelen en te begeleiden in hun spel. Van oudsher zijn we gewend om als opvoeder veel te willen sturen waar het gaat om het handelen van het kind. In het aanbieden van activiteiten bedenken wij bij voorkeur (vaak met goede bedoelingen!) wat de kinderen moeten gaan maken, of bepalen wij het verloop van spelactiviteiten. Het welslagen van de activiteiten hangt er dan vaak vanaf of het product voldoet aan het beeld en de verwachting wat wij er als opvoeder van hadden. Op het moment dat wij als opvoeder onze ideeën opleggen, hoe het moet, zal het kind niet meer de vrijheid ervaren om er een eigen invulling aan te geven. De mogelijkheid bestaat dat kinderen door deze aanpak geremd worden, en dus belemmerd worden in hun creativiteit.

In dit hoofdstuk geven wij de visie weer die Radius Nederland heeft op spel en creativiteit en wat de rol van de pedagogisch medewerker hierin is.

4.4 Uitgangspunten

Creativiteit zegt naar ons idee iets over *de waarde* van spel en over *de waarde* van het vernieuwend/scheppend bezig zijn. In de manier waarop wij kijken naar de creatieve ontwikkeling van kinderen hebben we ons laten inspireren door de pedagogiek van Malaguzzi (de “Reggio-pedagogiek”) uit Italië. Belangrijk uitgangspunt bij Malaguzzi is dat alle kinderen creatief zijn. Kinderen zijn nieuwsgierig en worden dagelijks door hun omgeving geraakt. Malaguzzi spreekt in dit verband over “bekend worden met het onbekende”. In spel kunnen kinderen experimenteren met wat ze tegenkomen in de werkelijkheid. Kinderen zijn spontaan en ongeremd, hebben een grote verscheidenheid aan interesses. Kinderen kijken op een eigen, onbevooroordeelde manier naar de werkelijkheid en hebben een natuurlijke behoefte zich te uiten, te experimenteren. In spel kunnen kinderen hun nieuwsgierigheid kwijt. Hierdoor leren kinderen ook.

Wij gaan in onze visie uit van de *ervaringswereld* van het kind. Het gaat er om dat we ingaan op wat een kind op een bepaald moment daadwerkelijk bezighoudt. Dit betekent goed kijken en luisteren naar wat een kind vraagt en je kunnen inleven in de belevingswereld van een kind. Kinderen wijzen zelf de weg als ze voldoende ruimte krijgen. Kinderen zijn in staat om eigen keuzes te maken.

Waar het om gaat is dat kinderen ervaren dat het *goed* is wat ze kiezen, wat ze doen, wat ze

produceren. Door deze houding wordt de eigenheid van kinderen bevorderd. Hierdoor leren kinderen wie ze zelf zijn, komen ze bij hun werkelijke uniek-zijn en leren ze zichzelf respecteren. Het kind kan dan in een toestand terecht komen waarin het doet en speelt vanuit het hart, zo geconcentreerd speelt dat het de rest vergeet. In ons werken met kinderen hebben we met een “totaal aan individuen” te maken.

Over het uniek-zijn van kinderen merkt Malaguzzi het volgende op:

- Elk kind heeft een eigen werkelijkheid (ervaringen, relaties). Deze moeten we in acht nemen.
- Elk kind heeft gevoelens en ervaringen die niet te scheiden zijn van hun achtergrond.
- Elk kind heeft *nu* bepaalde gevoelens.
- Het gaat om *dit* kind.
- Het gaat er om aan te sluiten bij de dag van vandaag en het moment nu.
- Het gaat er om al doende aan te sluiten bij het kind vanuit de relatie pedagogisch medewerker/kind.

Ook Korczak stelt dat ieder kind anders is en dat we ons hiervan bewust moeten zijn in ons omgaan met kinderen. Ieder kind heeft een eigen persoonlijkheid, kinderen verschillen in capaciteiten en emoties, en ook in activiteiten en spel verschillen kinderen in tempo en aandachtsspanne.

4.5 Kenmerken van spel

In het algemeen kunnen we over spel zeggen dat het twee belangrijke kenmerken heeft:

- Kinderen spelen omdat en zolang ze het *leuk* vinden.
- In spel zijn kinderen *ontdekkend* bezig. Hierin leren ze zichzelf en hun omgeving kennen.

Kinderen spelen om het doen (het bezig zijn), er wordt gespeeld vanuit het hart en niet vanuit het hoofd (zie ook hierboven). Je zou kunnen zeggen dat het spel geen *doel op zich* is maar een *middel* voor het kind om te *creëren*. Spel is vaak gericht op het zoeken van *contact* (afhankelijk van leeftijd, maar ook bij baby's zie je al dat het contact met de pedagogisch medewerker onderdeel van het spel is.) Spel vindt plaats in het *nu*, wat hen nu bezighoudt vormt uitgangspunt voor het spel. Hierbij kan fantasie een belangrijke rol spelen. Kinderen kunnen intens spelen; ze sluiten zich daarbij af voor de omgeving en hebben ook geen tijdsbesef meer. Kinderen zijn niet-taakgericht in spel, ze gaan van het een op het ander over (wel afhankelijk van leeftijd; naarmate ze ouder worden neemt taakgerichtheid toe). Kinderen zijn vaak scheppend. Er wordt niet voor niets gezegd dat artiesten en kinderen hierin op elkaar lijken!!

Spel bij kinderen onderscheidt zich afhankelijk van de leeftijdsfase waarin kinderen zich bevinden. Bij *baby's* bestaat spel met name nog uit beweging (in eerste instantie van het eigen lichaam, b.v. het manipuleren van de handjes). Het contact met de pedagogisch medewerker neemt daarbij een belangrijke plaats in. Herhaling van spel is belangrijk. Kinderen leren hiervan en het geeft ze ook een vertrouwd gevoel. Het spel van de *dreumes* kenmerkt zich door voortdurend op onderzoek uit te zijn, materialen in/uit een bakje, knopjes aan/uit, verplaatsen van materialen.

Bij de *peuter* vindt al meer “gerichte” activiteit plaats, meer grofmotorische activiteiten, het spelen met dingen, en ook het ontstaan van de fantasie in spel. Ook fijnmotorisch ontwikkelt de peuter zich: in tekeningen bijvoorbeeld is een grote groei zien.

Bij de *kleuter* neemt fantasie nog sterker toe. En ook het samenspel verfijnt zich. Kleuters kunnen langer en meer gericht bezig zijn. Bij de *schooltjidleeftijd* heeft spel alles te maken met vriendschap en het ontwikkelen van sociale relaties.

In de leeftijd van het vierde tot het zevende jaar zien kinderen vrienden als anderen die hen aardig

vinden en met wie ze speelgoed en andere activiteiten delen. Ze beschouwen kinderen met wie ze het grootste gedeelte van hun tijd doorbrengen als hun vrienden. Hun vriendschappen zijn nog niet gebaseerd op de unieke positieve karaktertrekken van hun vriendjes.

4.6 Wat bieden we aan?

De pedagogisch medewerker heeft in het initiëren en begeleiden van spel een belangrijke taak. In het spel gaat het erom aan te sluiten bij de leefwereld van het kind op dit moment, wat wil het kind nu? In het hoofdstuk Dagelijks werkplan komt onder andere aan de orde hoe je dit doet. We gaan ervan uit dat pedagogisch medewerkers weten welke kinderen er op een bepaalde dag komen en waar de interesses van deze kinderen liggen. Van daaruit worden er activiteiten voor de kinderen bedacht.

Er zijn altijd meerdere activiteiten zodat de kinderen kunnen kiezen. Bij het bedenken van de activiteiten zijn de pedagogisch medewerkers flexibel. Het kan zijn dat er knutselmateriaal is verzameld omdat de pedagogisch medewerkers weten dat er een aantal kinderen interesse hiervoor hebben (daarnaast is er altijd ook een activiteit voor kinderen die hier geen interesse voor hebben, bijvoorbeeld een grofmotorische activiteit op de gang). Het onderwerp wat geknutseld wordt is vrij, dit hangt af van de belangstelling van de kinderen. Als de dag begint vertellen bijvoorbeeld verschillende peuters enthousiast over luchtballonnen die ze hebben gezien. Dit kan een mooie aanleiding zijn om bijvoorbeeld luchtballonnen te maken.

Kinderen moeten zich in hun spel kunnen laten gaan. Van groot belang hierbij is wel dat de pedagogisch medewerker *structuur* aanbiedt waarbinnen het kind tot spel kan komen. Zij laten het kind kiezen uit verschillende activiteiten of vragen het kind wat het wil doen. Ook moeten regels en afspraken helder zijn voor het kind. Regels bieden ook weer een veilige structuur van waaruit het kind tot spel kan komen. Te veel regels verstikken echter.

Wanneer een kind iets zelf gemaakt heeft, is het een teken van respect om hier zorgvuldig mee om te gaan. Zelfgebouwd materiaal moet kunnen blijven staan, zodat het bewonderd kan worden en het kind er verder mee kan spelen. Werkstukken worden zoveel mogelijk tentoongesteld. Er wordt beschreven hoe het proces van het eindproduct tot stand is gekomen. Daarnaast worden er vaak foto's gemaakt terwijl het kind bezig is met de activiteit/het spel, die in een digitale lijst in een tentoonstellingshoek afgespeeld worden op het moment dat ouders het kind komen halen. Ouders en andere kinderen kunnen het spel/activiteiten proces op deze manier bewonderen.

Wat zijn goede manieren om contact met het kind te hebben tijdens het spel zonder als pedagogisch medewerker te storen?

- Kijk naar de kinderen zonder te praten, het kind voelt dan je aanwezigheid en betrokkenheid.
- Tijdens activiteiten kun je wanneer het kind even op kijkt naar je door een knikje aangeven dat het gezien wordt. Je laat dan merken dat je ziet wat hij/zij doet. Als je toch iets wilt zeggen, praat dan over de onderwerpen waar de aandacht van het kind op dat moment op gericht is. Het gaat er om dat je op verschillende manieren kunt laten merken dat de activiteiten van het kind door jou erkend en aanvaard worden.
- Deel in het plezier en succes! De activiteiten zelf zijn hierbij belonend. En laat ook later ouders delen in het plezier dat het kind die dag gehad heeft. Vertel ze hier ook over.
- Heb er begrip voor als iets niet lukt, en laat de kinderen ook hun teleurstelling en eventuele verdriet ervaren.
- Speel mee in de fantasiewereld van het kind, en laat je daarbij leiden door de structuur die door het kind geschapen is: het kind is in zijn wereld de baas! Kinderen leren hierdoor ook leiding te nemen, eigen regels te maken en een gevoel van macht te ontwikkelen.
- Corrigeer een kind niet in zijn spel, tenzij het daar zelf om vraagt.
- Lachen en gek doen ontlad!

- Geef aandacht aan het eindproduct en het proces dat hierbij hoort. Dit doe je door het eindproduct ten toon te stellen in een tentoonstellingshoek, met een kaartje erbij (of digitale foto's) over hoe het product tot stand gekomen is.
- Laat ook ouders delen in de ontwikkeling en het plezier dat het kind die dag gehad heeft. Vertel ze hier ook over en verwijst ze naar de tentoonstellingshoek.

De bovengenoemde handelingen getuigen van een respectvolle, ruimtelijke, individuele en positieve (RRIP) benadering.

4.7 Aandacht voor speelgoed

Een kijk op ruimte en spel betekent natuurlijk ook een kijk op speelgoed. Het speelgoed is immers het materiaal door middel waarvan het kind speelt en leert. Speelgoed is dus heel belangrijk. Bij de inrichting en aanschaf dient rekening gehouden met de leeftijdsgroep waarvoor het bestemd is. We gaan uit van zoveel mogelijk duurzaam en natuurlijk speelgoed. In de groep proberen we niet te veel speelgoed tegelijk aan te bieden. Beter is om speelgoed af te wisselen. Ook is het belangrijk dat een kind zelfstandig speelgoed kan pakken. Het speelgoed waar een kind dus zelfstandig mee kan spelen wordt zodanig in een kast opgeborgen dat het kind er zelfstandig bij kan.

Maar kan het kind dan alleen maar spelen met speelgoed? Het ligt er aan wat onder speelgoed verstaan wordt. Wanneer uitsluitend gedacht wordt aan de spellen en materialen die in de gemiddelde speelgoedzaak te koop zijn moet het antwoord nee zijn. Een kind wordt beïnvloed, maar laat zich niet uitsluitend leiden door de tv-reclames of aanlokkelijke brochures. Een kind zoekt vaak zijn eigen speelgoed. "Haal buiten naar binnen": geef het kind de mogelijkheid datgene wat hij uitzoekt als speelgoed ook als speelgoed te kunnen gebruiken. Een grote kartonnen doos waarmee de boodschappen naar huis zijn vervoerd kan thuis opeens een boot worden, een stuk elektriciteitsbuis kan een brandweerslang worden, enz. Ook allerlei gebruiksvoorwerpen in huis kunnen voor kinderen een hele nieuwe betekenis krijgen, evenals meubels, kussens, enz. Uiteraard worden ook spelmaterialen gekocht voor de kinderen. Daarbij wordt zo veel mogelijk gekozen voor natuurlijk en/of duurzaam materiaal.

Zoals eerder genoemd is één van de pijlers van Radius Nederland dat we kinderen respectvol benaderen vanuit de belevingswereld van het kind. Belangrijk is dus respect te hebben en open te staan voor alle culturen en daar ook rekening mee te houden bij activiteiten en spelmaterialen. Te denken valt aan: poppen uit verschillende culturen, verkleedkleden, interculturele kinderboeken, muziek, puzzels en gebruiksmaterialen uit verschillende culturen.

4.8 Radio, muziek, televisie en computer

Kinderen kunnen ogenschijnlijk genieten en vrolijk meebewegen op muziek die ze horen. We kunnen er echter niet vanzelfsprekend van uit gaan dat plezier betekent dat het ook goed is. Dat is niet altijd het geval. We vinden het vanuit onze visie belangrijk kinderen betrokkenheid te bieden bij datgene wat aangeboden wordt. Dit geldt voor een breed gebied: niet alleen muziek maar ook films, spelletjes, speelgoed, enz.

Het tegenovergestelde van betrokkenheid is opwinding. We weten dat kinderen zich aan opwinding niet ontwikkelen. Wanneer kinderen zo in het spel duiken dat het voorbij betrokkenheid gaat en er opwinding voor in de plaats komt, is dat een emotie die opname (=leren) kan blokkeren.

Bij het gebruik van televisie en radio zien we dat het nodig is met het aanbieden bewust om te gaan. In heel veel huishoudens staat de radio als vanzelfsprekend de hele dag aan vanuit de behoefte van volwassene. Dit geluid is een inbreuk en een mechanische toevoeging die niet wenselijk is voor kinderen. Het leidt af van de betrokkenheid voor spel en/of andere bezigheden.

We vragen daarom van pedagogisch medewerkers een bewuste omgang met radio en televisie.

Al op de kleuterleeftijd is de computer soms een gewild spelinstrument. We kiezen ervoor de computer als speelmateriaal pas in te zetten in de BSO. Ook hierbij vraagt een bewuste omgang.

4.9 Respect voor de natuur

In de dagelijkse omgang met kinderen op de kinderopvang hebben wij respect voor de natuur. Wij sluiten aan bij bijvoorbeeld weersomstandigheden, seizoenen of bepaalde gebeurtenissen. Wanneer mogelijk, en afhankelijk van de leeftijd, trekken we er met kinderen op uit, verzamelen materiaal om daar, terug op de kinderopvang, verder mee te spelen. In het atelier kunnen de prachtigste dingen gemaakt worden van steentjes, schelpen of takjes. Een bewuste keuze kan ook zijn het noodzakelijke tuinonderhoud niet geheel uit te besteden, maar ook kinderen daarmee bezig te laten zijn, zelfstandig of onder begeleiding.

De kinderopvang op de boerderij heeft de mogelijkheid zich (nog) meer toe te spitsten in de omgang met natuur en dier. In het hoofdstuk Dagelijks werkplan komt dit naar voren.

4.10 Visie op VVE

De afkorting VVE staat voor *Voor- en Vroegschoolse Educatie*. De doelstelling van het VVE beleid is om de ontwikkeling van kinderen uit autochtone en allochtone achterstandsgroepen zodanig te stimuleren dat hun kansen op een goede schoolloopbaan en maatschappelijke carrière worden vergroot. Een VVE programma kent een gestructureerde didactische aanpak en neemt vaak een aantal dagdelen per week in beslag.

Op dit moment zijn er zes landelijke erkende VVE-programma's, te weten: Piramide, Kaleidoscoop, Startblokken/Basisontwikkeling, KO Totaal, Sporen en Speelplezier.

Radius Nederland werkt met elementen uit Sporen. Dit programma is gebaseerd op de Reggio pedagogiek, die ook wordt gebruikt binnen de Radius visie.

Het programma Sporen stimuleert verschillende aspecten van de ontwikkeling van kinderen. Een belangrijk kenmerk van Sporen is het open, kindvolgende curriculum. Pedagogisch medewerkers ontwikkelen dit zelf en zorgen ervoor dat het programma goed aansluit bij de belangstelling en ontwikkelingsbehoefte van de kinderen.

In het protocol VVE binnen de Radius visie wordt aangegeven welke VVE elementen uit Sporen er zichtbaar zijn binnen de vestigingen/ondernemingen/locaties die werken met de pedagogische visie van Radius.

4.11 Toetsingskader GGD op het gebied van persoonlijke competentie

De GGD toetst op verzoek van de gemeente de kinderopvang. Onderdeel van de toetsing is het pedagogisch beleid en de werking hiervan in de praktijk. Zo wordt er gekeken hoe er omgegaan wordt met emotionele veiligheid, de ontwikkeling van de persoonlijke en sociale competentie en het eigen maken van waarden en normen. Hieronder geven wij inzicht hoe wij handelen m.b.t. de ontwikkeling van de persoonlijke competentie. De handelingsaspecten die hieronder benoemd worden zijn toegelicht in dit hoofdstuk of komen naar voren in het voorgaande of de volgende hoofdstukken.

De beroepskracht ondersteunt en stimuleert individuele kinderen. Dit doen wij door:

- In het hoofdstuk Emotionele veiligheid is al beschreven dat we kinderen leidend laten zijn bij het bepalen van de activiteiten. Door te kijken naar kinderen en dit te verwoorden: "Ik zie dat je....., wil je.....?" en door kinderen keuzes te laten worden zij gestimuleerd in hun persoonlijke ontwikkeling.

Er is goede interactie tussen beroepskracht en individuele kinderen. Dit doen wij door:

- In het hoofdstuk Emotionele veiligheid is de benaderingswijze en interactie al beschreven.

Kinderen hebben de mogelijkheid om eigen ervaringen op te doen middels spelmateriaal, activiteiten aanbod en inrichting. Dit doen wij door:

- Kinderen reageren op de ruimte om zich heen. We kiezen daarom bewust voor kleurgebruik in rustige tinten en zorgen voor voldoende daglicht.
- We proberen rust in de kinderopvangruimte te creëren door het niet te vol te laten zijn (de kunst van het weglaten). We zijn dus rustig in het ophangen en neerzetten van materialen. Liever meerdere keren wisselen vanuit een centraal magazijn dan alles neer zetten. Kinderen hebben dan ook vaker iets nieuws, dus een uitdaging.
- Aparte spelhoeken in de groep of in de hal zorgen er voor dat kinderen meer individueel of in kleine groepjes gaan spelen. Het zorgt voor rust, kinderen storen elkaar minder in hun spel. We creëren dan ook rustige plekken (hoeken) en actieplekken (grote motorische activiteiten in de gang of buiten, een timmerhoek of een grote verfplek in het atelier).
- We beseffen ons dat kinderen een andere ooghoogte hebben. Door het spelmateriaal zo te plaatsen (op ooghoogte van kinderen) kunnen kinderen gerichter kiezen.
- Te veel prikkels verstoren het spel. Daarom gaan we bewust om met geluid (radio, muziek) en met ophangen van werkjes (liever niet kriskras door de groep). We kiezen voor muziek/geluidsmomenten als activiteit en het ophangen van werkjes van kinderen op een bepaalde wand of tentoonstellingshoek.
- We bieden activiteiten aan vanuit hun belevingswereld in kleine groepen. Kinderen hebben een keuze aan welke activiteit ze mee willen doen (zie ook *Dagprogramma* in hoofdstuk 7 van dit plan).

Er is aandacht voor leermomenten. Hierbij is taal en motorisch spel van jonge kinderen belangrijk. Dit doen wij door:

- Kinderen leren door spel en exploratie (ontdekken). Door het verwoorden van de activiteiten wordt de woordenschat vergroot. Motorisch spel (ook grofmotorisch op de gang of buiten) is onderdeel van het activiteiten aanbod. Ook het lezen van boekjes, zingen, enz. is onderdeel van het activiteiten aanbod.

5. De ontwikkeling van de sociale competentie

5.1 Inleiding

Het begrip sociale competentie verwijst naar een heel scala aan sociale kennis en vaardigheden, zoals het zich in een ander kunnen verplaatsen, kunnen communiceren, delen, samenwerken, helpen en conflicten oplossen.

Zoals als eerder gezegd bij het hoofdstuk Emotionele veiligheid hebben pedagogische medewerkers een belangrijke rol, ook in de sociale ontwikkeling, daarnaast bevordert de omgang met (vaste) leeftijdsgenootjes de mogelijkheid om vaardigheid te verwerven in het omgaan met en het aangaan van relaties met andere kinderen. De inrichting van de ruimte kan een belangrijke voorwaarde zijn voor het opdoen van sociale contacten evenals voor het opdoen van persoonlijke competentie. Hieronder worden de aspecten leeftijdsgenootjes en ruimte uitgewerkt.

5.2 Vaste leeftijdsgenootjes

Het werken met vaste leeftijdsgroepen bevordert het gevoel van (emotionele) veiligheid bij kinderen. Het kind krijgt dan te maken met bekende leeftijdsgenootjes. Vanuit dit gevoel van veiligheid kunnen er sociale contacten ontwikkeld worden. In vaste groepen kunnen kinderen al in het tweede levensjaar een duidelijke voorkeur voor één of twee leeftijdsgenootjes ontwikkelen. Binnen vriendschap relaties is sprake van sociale uitwisselingen en van emotionele responsiviteit (een antwoord bevattend, antwoordend). Groepsleden kunnen al op jonge leeftijd een bron van veiligheid vormen maar dan moeten zij elkaar wel zo regelmatig zien dat ze elkaar goed kunnen leren kennen. In een vertrouwde groep kunnen kinderen gevoelens van verbondenheid en sociale verantwoordelijkheid ontwikkelen. Goede relaties met leeftijdsgenootjes bevorderen ook de persoonlijke competentie. Het bevordert de kwaliteit van hun uitwisselingen en van hun spel.

Kinderen leren door het omgaan met leeftijdsgenootjes zaken zoals het zich in een ander kunnen verplaatsen (als je speelgoed afpakt van een ander dan heeft een ander verdriet), communiceren, delen, samenwerken, helpen en conflicten oplossen. De pedagogisch medewerker heeft een belangrijke taak in de begeleiding hierbij. Het is niet de bedoeling dat de pedagogisch medewerker altijd ingrijpt. Veel meningsverschillen spelen zich af in een paar seconden en dan lost het zich vanzelf op. De kinderen gaan elk wat anders doen of spelen weer vreedzaam verder. Allereerst kijkt de pedagogisch medewerker dus of zij wel of niet in moet grijpen. Kinderen zijn soms heel capabel om zelf een aanvaring op te lossen. Ingrijpen is nodig als:

- het te gevaarlijk wordt,
- de ruzie maar blijft doorgaan,
- de partijen te ongelijk zijn,
- er iets vernield wordt.

Als het bovenstaande aan de orde is zal de pedagogisch medewerker ingrijpen. Belangrijk is hierbij het volgende:

- Er wordt een neutrale houding aangenomen (geen partij trekken dan moet het kind immers tegen twee personen opboksen in plaats van 1 en dan wordt het nog bozer).
- De pedagogisch medewerker gaat naar de kinderen toe en stopt hun gedrag met woorden en soms met daden; de kinderen worden uit elkaar gehaald of het voorwerp waarom gevochten wordt, wordt even afgenomen. De pedagogisch medewerker zorgt dat ze op ooghoogte is zodat ze de kinderen goed kan zien en zij haar.

- Er wordt een ik-boodschap gebruikt om aan te geven wat de situatie voor de pedagogisch medewerker betekent: “Ik zie dat jullie ruzie hebben, dat vind ik niet leuk. Het geeft mij een naar gevoel”.
- Er worden neutrale vragen gesteld en actief geluisterd: “Wat is er aan de hand?” (i.p.v. “Waarom heb je dat gedaan?”), en “dat heeft je echt pijn gedaan en van streek gemaakt, hé?”.
- Er wordt geholpen om de ruzie op te lossen door middel van overleg:
De kinderen bedenken zelf een oplossing (de pedagogisch medewerker kan wel oplossingen toevoegen). Er wordt nagegaan of de oplossing goed begrepen wordt: “Tamar stelt voor om nog een ...uit de kast te halen, dat klopt toch, hé? En wat vindt Heleen hiervan?”. Is de andere partij het hier niet mee eens, dan kan gevraagd worden “Wat vindt jij een betere oplossing?”.

Belangrijk is dat er gewerkt wordt met een ik-boodschap, goede lichaamstaal, het bieden van een passend alternatief. Lichaamstaal is belangrijk: gaan zitten op kindhoogte, het kind waar het om gaat goed aankijken op ooghoogte en praten/uitleggen via de ik-boodschap.

Een pedagogisch medewerker die de interacties tussen kinderen goed begeleid, besteedt niet alleen aandacht aan negatieve interacties en conflicten tussen kinderen, maar reageert ook positief wanneer zij positieve interacties en pro-sociaal gedrag laten zien. Ook dit gaat via de ik-boodschap: “Ik vind het leuk om te zien hoe jullie samen aan het tekenen zijn” of “Ik vind het fijn dat jullie Kim ook een handje geven voor de kring. Nu staat zij niet meer alleen”.

5.3 Ruimte

Kinderen reageren op de ruimte om zich heen. Ruimte heeft invloed op de emotionele veiligheid en persoonlijke ontwikkeling (d.m.v. materialen en middelen) maar ook op de sociale ontwikkeling.

Een ruimte die ingericht is vanuit het oogpunt van een pedagogisch medewerker zal als kenmerk hebben dat die overzichtelijk is en weinig “verborgen” hoekjes heeft of mogelijkheden om apart te spelen. De pedagogisch medewerker heeft graag oog op de totale groep. Wanneer kinderen in een dergelijke ruimte spelen is de kans groot dat een aantal door de ruimte gaan rennen, dat anderen afgeleid worden en dat ze elkaar storen in hun spel. Als de ruimte niet goed georganiseerd is storen de kinderen elkaar en krijgen daardoor veel botsingen. Een goede ingerichte ruimte geeft mogelijkheden voor rustig samenspel.

Daarbij is niet alleen de afmeting van belang maar ook de inrichting, aankleding en materiaalkeuze. Wanneer we observeren hoe kinderen zich bewegen in de ruimte valt op dat ze behoefte hebben aan aanbod van verschillende activiteiten. Activiteiten die prikkelend en uitnodigend zijn en die bijdragen in de ontwikkeling van elk kind. Dit gebeurt op verschillende gebieden: fantasie, creativiteit, motoriek, taal en op het cognitieve vlak. Wanneer een ruimte verschillende speelhoeken heeft wordt die mogelijkheid geboden. Kinderen kunnen in kleine groepjes hun eigen spel spelen zonder dat ze gestoord worden. Dat voorkomt conflicten en leidt tot rust in de groep.

5.4 Meerdere spelruimtes

De pedagogisch medewerker kan dus meer individuele aandacht hebben voor de kinderen i.p.v. het handhaven van de orde. Dat geldt voor aparte speelhoeken, maar ook voor aparte spelruimtes. Wij streven ernaar om aparte ruimtes binnen de kinderopvang te creëren waar de pedagogisch medewerker met een klein groepje kinderen naar toe kan gaan. Te denken valt aan een circus/theaterkamer, een atelier of een muziekrimte. Kinderen kunnen keuzes maken waar en waarmee zij op dat moment willen spelen en reageren daar positief op. Bijkomend voordeel is dat je als pedagogisch medewerker in deze kleinere groepen meer gelegenheid hebt een kind te volgen.

Verschillende ruimten houden ook rekening met de verschillende ontwikkelingsfasen bij kinderen. Een ruime speelgang is er voor grofmotorische activiteiten (loopauto's, fietsjes, e.d., ook de buitenruimte is geschikt voor grofmotorische activiteiten), een atelier voor creatieve activiteiten, in de circus/theaterkamer wordt de fantasie geprikkeld.

In aparte hoeken of ruimtes kan speelgoed of materiaal waarmee iets gemaakt is blijven staan of liggen. Een kind kan daar de volgende keer weer mee verder spelen. Dat toont het respectvol omgaan met een kind en datgene wat het heeft gemaakt.

5.5 Inrichting van spelruimtes

Als we uitgaan van het kind bij de inrichting van ruimtes waarin zij spelen komen we soms tot even verrassende als vanzelfsprekende keuzes. Wanneer wij zelf door de knieën zakken, is de hoogte van de poster niet meer zo logisch. Ook het op 'kindhoogte' zetten van spelmateriaal geeft kinderen de gelegenheid om zelf keuzes te maken. Uit ervaring blijkt dat kinderen deze wijzigingen heel leuk vinden en goed aankunnen.

Wat willen we terug laten komen in de ruimte als we inrichten vanuit de visie: voldoende daglicht; uitnodigende, warme sfeer; veiligheid. We gebruiken zo veel mogelijk natuurlijke materialen en tinten. Kleuren worden bepaald door het speelgoed en door de kinderen zelf!!! Veel kinderen zijn gevoelig voor te veel prikkels! Ook het ophangen van werkjes dwars door de groepsruimte kan zorgen voor onrust. Beter is een vast gedeelte op een wand te gebruiken als tentoonstellingruimte voor werkjes.

5.6 Toetsingskader GGD op het gebied van sociale competentie

De GGD toetst op verzoek van de gemeente de kinderopvang. Onderdeel van de toetsing is het pedagogisch beleid en de werking hiervan in de praktijk. Zo wordt er gekeken hoe er omgegaan wordt met emotionele veiligheid, de ontwikkeling van de persoonlijke en sociale competentie en het eigen maken van waarden en normen. Hieronder geven wij inzicht hoe wij handelen m.b.t. de ontwikkeling van de sociale competentie. De handelingsaspecten die hieronder benoemd worden zijn toegelicht in dit hoofdstuk of komen naar voren in de voorgaande hoofdstukken of het volgende hoofdstuk.

De beroepskracht ondersteunt de kinderen in de interactie tussen kinderen onderling. Dit doen wij door:

- Door het werken met vaste groepen geven we kinderen de kans hun leeftijdsgenootjes goed te leren kennen. Vanaf het tweede jaar kunnen kinderen een duidelijke voorkeur voor een of twee groepsgenoten ontwikkelen. Het gevoel van verbondenheid kan sociale verantwoordelijkheid ontwikkelen. Kinderen die al jong veel negatieve ervaringen opdoen in de omgang met andere kinderen kunnen hierdoor beschadigd worden. In het hoofdstuk Emotionele veiligheid staat al beschreven hoe de pedagogisch medewerker in kan gaan op ongewenst gedrag bij de interactie tussen kinderen onderling.
- We geven kinderen de ruimte om contact te maken met elkaar en stimuleren samenspelen. "Wil je met ..... in de bouwhoek of.....?".
- We geven de kinderen de ruimte om elkaars gedrag te herkennen en grijpen niet te snel in bij kleine aanvaringen.
- We storen zo min mogelijk in samenspel.
- We geven woorden aan wat kinderen zien, meemaken en voelen.

De beroepskracht ondersteunt de kinderen in het voorkomen en oplossen van conflicten. Dit doen wij door:

- We grijpen niet te snel in bij kleine aanvaringen maar wel bij conflicten waarbij kinderen hulp nodig hebben. We doen dit op de wijze die beschreven staat in het hoofdstuk Emotionele veiligheid.

De kinderen maken deel uit van het groepsgebeuren. Dit doen wij door:

- De kinderen behoren bij een vaste stamgroep. Bij de activiteiten (ook eten, etc.) splitsen we om meer persoonlijke aandacht te kunnen geven (meerdere activiteiten met een kleinere groep of twee groepen met eten). Het kind kiest de activiteit of het groepje. Door de vaste leeftijdsgenootjes en vaste pedagogisch medewerkers leert een kind de totale groep kennen.

6. Eigen maken van waarden en normen

6.1 Inleiding

Om goed te functioneren in de samenleving waarvan zij deel uitmaken, moeten kinderen zich de waarden en normen, ofwel de “cultuur” van die samenleving eigen maken. Ouders leren kinderen niet alleen de gedragsregels die binnen het gezin gelden maar ook de waarden en normen die zij van belang achten voor het functioneren van hun kind buiten het gezin. De kinderopvang kan zorgen voor een nog breder kader.

Kinderen leren in de kinderopvang ook “de regels van het huis”. Daarnaast komen zij in aanraking met meer algemene waarden en normen doordat zij in aanraking komen met andere kinderen en volwassenen. Het is van belang dat de socialisatie in de kinderopvang adequaat geschiedt, maar ook dat de socialisering in de kinderopvang is afgestemd op die van het gezin.

Het contact met de ouders is dus van groot belang. Het bespreken van elkaars waarden en normen (thuis en kinderopvang) zorgt ervoor dat het kind oog krijgt van anders, mogen en moeten in de verschillende situaties.

6.2 Intake/plaatsing en de dagelijkse mondelinge communicatie

Gedurende de intake- of plaatsingsgesprek komen de wederzijdse waarden en normen aan bod. Ouders kunnen aangeven welke zaken zij van belang vinden en de pedagogisch medewerkers vertellen over de waarden en normen van de opvang. Daarnaast is er de communicatie bij het brengen en halen (zie ook het hoofdstuk Dagelijks werkplan en het Protocol Wennen en doorstromen).

Het is voor ouders van belang aan het eind van de dag terug te horen hoe de dag voor hun kind is geweest: Hoe heeft het kind het gehad?, Zijn er leuke voorvallen geweest?, Heeft het kind zich bezeerd?, enz. en hoe is hier mee omgegaan. Hierbij worden elkaars waarden en normen weer gecheckt en besproken.

Vaak treft de ouder bij de dagopvang aan het eind van de dag een andere pedagogisch medewerker dan ‘s ochtends toen het kind werd gebracht. Pedagogisch medewerkers moeten onderling dus goed communiceren om de overdracht van informatie over een kind goed te laten verlopen. Vooral bij de jongste kinderen is dit heel belangrijk. De grotere kinderen kunnen zelf vertellen hoe de dag is geweest. Maar ook hier is het noodzakelijk dat pedagogisch medewerkers elkaar goed informeren.

Bij het ophalen van de kinderen is er niet altijd voldoende tijd om uitgebreid te praten. Wij bieden ouders de gelegenheid om op een ander tijdstip een individueel gesprek over hun kind te hebben. Ook kan er vanuit de pedagogisch medewerker behoefte zijn de ouder(s) te spreken over hun kind. Soms gaan ouders daar, om uiteenlopende redenen, niet altijd of niet direct op in. Het is goed voor zowel pedagogisch medewerker als ouder (en uiteindelijk voor het kind) met elkaar in gesprek te blijven over een kind, om het kind te blijven volgen.

Een belangrijk aspect is de manier waarop de pedagogisch medewerker zowel de ouders als de kinderen benadert, respect voor elkaars waarden en normen, voor elkaars “zijn” is belangrijk. Een kind voelt zich welkom als het samen met zijn ouders enthousiast wordt ontvangen, terwijl de ouder voelt dat het kind in goede handen is en warme aandacht krijgt. Een kind enthousiast verwelkomen wil zeggen dat je laat blijken dat je het leuk vindt dat het kind er is. Toon enthousiasme en belangstelling in het contact naar ouders en kinderen.

“Het is goed gegaan, goed gegeten en gedronken”, is op zich belangrijke informatie voor ouders, maar kan vooraf worden gegaan door “Hij heeft vandaag veel plezier gehad met ...”. Een kind is zo bijzonder dat er altijd wat bijzonders te melden valt!

Hierboven is al aangegeven dat ouders op verschillende manieren communiceren over hun kind, soms spelen ook verschillende waarden en normen een rol. Juist omdat het over hun kind gaat kan de boodschap nadrukkelijk, stellend, emotioneel of veroordelend overkomen. Van een pedagogisch medewerker mag verwacht worden dat zij hier professioneel mee omgaat. Tijdens de interne trainingen wordt aandacht besteed aan verschillende manieren van communiceren.

Hier kunnen in ieder geval een aantal handreikingen worden gegeven:

- Blijf uit de emotie wanneer je in gesprek bent met ouders,
- Zoek antwoorden bij jezelf,
- Blijf uit de aanval-verdedigings sfeer,
- Vermijd het be- of veroordelen,
- Vertrouw op je eigen deskundigheid.

Pedagogisch medewerkers hebben oog voor de omgangsvormen/aspecten van andere culturen, respecteren dit en maken het bespreekbaar.

6.3 Waarden en normen van de opvang

De belangrijkste waarden en normen van het kinderdagverblijf zijn in dit beleid al eerder aan bod geweest. Voor de samenvatting hiervan kunnen we verwijzen naar hoofdstuk 2 waar de visie en de RRIP verwoord staan. Dit zijn de belangrijkste waarden en normen die doorgevoerd worden in alle handelingen. Deze handelingen zijn verwoord in de laatste paragraaf van de hoofdstukken 3, 4, 5 en 6 en in het dagelijks werkplan in hoofdstuk 7.

6.4 Toetsingskader GGD op het gebied van eigen maken van waarden en normen

De GGD toetst op verzoek van de gemeente de kinderopvang. Onderdeel van de toetsing is het pedagogisch beleid en de werking hiervan in de praktijk. Zo wordt er gekeken hoe er omgegaan wordt met emotionele veiligheid, de ontwikkeling van de persoonlijke en sociale competentie en het eigen maken van waarden en normen. Hieronder geven wij inzicht hoe wij handelen m.b.t. het eigen maken van waarden en normen. De handelingsaspecten die hieronder benoemd worden zijn toegelicht in dit hoofdstuk of komen naar voren in de voorgaande hoofdstukken.

De kinderopvang en de groepssetting bieden een aanvulling op de socialisatie in het gezin. Kinderen komen in aanraking met andere aspecten van de cultuur en diversiteit van de samenleving. Ook komen kinderen in aanraking met de afspraken, regels en omgangsvormen van de opvang.

Afspraken, regels en omgangsvormen zijn aanwezig, duidelijk en worden aan kinderen uitgelegd. Dit doen wij door:

- De ouders ontvangen bij het intake-/plaatsingsgesprek informatie, de pedagogische werkwijze en de benaderwijze naar kinderen toe wordt dan tevens besproken. Pedagogisch medewerkers handelen conform het pedagogisch beleid en protocollen. De omgangsregels worden stapsgewijs aan kinderen uitgelegd. Dit begint al bij het wennen (jas op de kapstok, spullen in het mandje, je mag gaan spelen, waar wil je mee spelen). Tijdens het verblijf op de groep worden de afspraken en andere omgangsvormen uitgelegd en herhaald. “Wil je eten .....?”, “Kom je aan tafel .....?” “Nog even blijven zitten want.....”, “We gaan nu.....”.
- Door het herhaaldelijk verwoorden van de regels en omgangsvormen wordt het duidelijk voor kinderen. Door te luisteren naar kinderen waarom zij dingen doen wordt het mogelijk hen te corrigeren of hen de ruimte te geven voor hun weg.

Beroepskrachten geven zelf in hun spreken en handelen het goede voorbeeld. Dit doen wij door:

- Zie hiervoor ook het hoofdstuk Emotionele veiligheid. De beroepskrachten geven het voorbeeld door hun houding en toon. Ook houden zij zich aan de regels (niet schreeuwen op de groep, kinderen persoonlijk benaderen, aangeven als je nu even geen tijd hebt maar dat je er snel op terug komt, etc.).

7. Dagelijks werkplan*

* De activiteiten die genoemd worden in dit dagelijks werkplan zijn soms met name gericht op kinderopvang op de boerderij. Voor de kinderopvang die niet op de boerderij gevestigd is, gelden deze voorbeelden niet altijd.

7.1 Dagelijkse structuur

Bij de dagelijkse opvang werken we kindvolgend. Dit betekent dat we geen strak dagritme hebben. Aangezien kinderen vanuit hun behoefte aan emotionele veiligheid wel behoefte hebben aan bepaalde structuren hebben we wel een globale dagindeling. Hier kan dus van afgeweken worden als de omstandigheden hiertoe uitnodigen. Aangezien de volgorde van het dagritme belangrijker is dan de tijd (door een activiteit of doordat de kinderen lekker spelen kan het zijn dat er later gegeten of geslapen wordt) geven wij geen exacte tijdsbepalingen. Daarnaast geldt dat we individuele behoefte boven het dagritme stellen. Als een kind bijvoorbeeld te moe is om mee te doen met een activiteit of om te eten kan het zijn dat dit kindje eerst gaat slapen.

7.2 Werkverdeling vooraf aan de komst van de kinderen

Voorafgaande aan de komst van de kinderen hebben de pedagogische medewerkers die samen werken op die dag afspraken gemaakt betreffende:

Breng- en haalmomenten van de ouders en kinderen

Tijdens een haal- en brengmoment willen we zorgen voor bewuste aandacht voor ouders en kinderen. De ouder wil graag even vertellen of horen hoe het thuis of op het dagverblijf is geweest. Het kind verdient tevens de aandacht en wil mogelijk al gaan spelen met de kinderen die er al zijn. Het is daarom handig om als pedagogisch medewerker een werkverdeling te hebben voor die dag. Wie besteedt er aandacht aan de overdracht met de ouders en wie richt zich op de kinderen die er al zijn en geeft er aandacht aan het kind dat bijvoorbeeld mee wil spelen? Zetten we iets klaar als ontvangst activiteit? (puzzels op de ene tafel en iets anders op de andere tafel, iets wat de kinderen die komen leuk vinden).

Een goed welkom is een belangrijk aspect voor het veilig voelen van kind en ouder. Het aanbieden van koffie/thee aan de ouders bij het brengen en halen is een manier om een welkomstsfeer uit te stralen.

Kinderen en activiteiten die er op die dag zijn

Voordat de kinderen er zijn hebben de pedagogische medewerkers een beeld van de kinderen welke die dag komen. Er dient een verdeling gemaakt te worden van de kinderen. Bij een baby/dreumesgroep bijvoorbeeld: Wie van de pedagogisch medewerkers houdt zich bezig met de baby's en wie met de wat grotere kinderen? En wat voor (buiten)activiteiten worden er aangeboden?

De verdeling moet flexibel zijn. Naar aanleiding van activiteiten/wensen van kinderen kan het mogelijk veranderen, bijvoorbeeld in de peutergroep: Er komen een aantal kinderen waarvan verwacht wordt dat ze het leuk vinden om in de keuken bezig te zijn. Het is tevens de tijd van de aardbeien. Gedacht wordt aan het plukken van aardbeien en deze te gebruiken op beschuit of brood voor de lunch. Wie gaat er met de kinderen, die aardbeien willen plukken, naar buiten en wie begeleidt ze bij het wassen en klaarmaken van de aardbeien voor de lunch? Tijdens het voorstellen blijkt dat alle kinderen meewillen. Op dat moment wordt de verdeling anders en kan de hele groep meedoen. Een andere keer blijft de verdeling gehandhaafd of willen er maar enkele kinderen mee.

Hierbij gelden natuurlijk de regels van veiligheid.

De wil van kinderen is waar mogelijk leidend maar mag nooit consequenties hebben op het gebied van veiligheid en gezondheid. Als er maar één kind naar buiten wil mag het nooit zo zijn dat er een pedagogisch medewerker achterblijft met de zorg voor bijvoorbeeld zeven andere kinderen. Dan dient de activiteit uitgesteld te worden naar een later tijdstip wanneer er meer kinderen willen en dat kan soms al een half uur later zijn.

Schrijven van het informatiebord (in de gang, entreerimte, woonkeuken)

Aan de wand van de groepsruimte in de gang is een schoolbord bevestigd. Dit bord is bedoeld voor mededelingen aan de ouders. Hierop staat 's morgens o.a.: welke pedagogisch medewerkers aanwezig zijn die dag (eventueel ook stagiaire die er die dag is, etc.), of er die dag bijzondere plannen zijn, vragen aan ouders (bijvoorbeeld inleveren tevredenheidsonderzoek, vakantie rooster, etc.).

's Middags wordt het bord bijgewerkt. Ouders die hun kind komen halen kunnen dan bijvoorbeeld zien dat er een bepaalde activiteit heeft plaatsgevonden. Voordat de dag begint wordt afgesproken welke pedagogisch medewerker die dag het bord schrijft.

7.3 Dagprogramma

Ontvangst van ouders en kinderen

Breng- en haalmomenten (tussen 07.00 en 09.00 uur en aan het einde van de dag)

Conform de eerder genoemde werkverdeling van de pedagogische medewerkers is doorgesproken hoe het welkom van ouders en kinderen wordt vormgegeven. Bijvoorbeeld: één pedagogisch medewerker zorgt ervoor dat de ouders en kinderen begroet worden, de ander richt zich op de al aanwezige kinderen. Er is tijd voor een kort gesprek met de ouder. De pedagogisch medewerker begroet het kind en de ouder. Gevraagd wordt aan het kind hoe het met het kind is (afhankelijk van de leeftijd) en of het wil gaan spelen met een aantal dingen die klaar staan ("Wil je met de blokken of een puzzel maken?"). Wanneer een kind dit wil vangt de andere pedagogisch medewerker het op. Wil een kind dit samen met de ouder doen dan volgt het korte ontmoetingspraatje later. Het gaat er dus om dat er bewuste aandacht is voor het welkom van het kind. Daarnaast is er ruimte voor afscheid nemen. Hiervoor wordt een ritueel ontwikkeld. Het ene kind wil graag op de arm genomen worden en samen met de pedagogisch medewerker de ouder nazwaaien. Het andere kind wil niet zwaaien maar direct gaan spelen. Wel zegt de ouder altijd even dat hij/zij weg gaat en wanneer het kind weer gehaald wordt. ("Ik ga nu, maar ik kom je vanmiddag weer halen"). Bewust afscheid nemen is belangrijk. Bij het halen is er tevens bewuste aandacht voor ouder en kind conform het bovenstaande.

Ochtendactiviteiten

Iets eten/drinken, vrij of geleid spel, verzorgen (ochtend tussen 09.00 en 12.00 uur)

Gestart wordt met het gelegenheid bieden om iets te drinken of te eten aan het begin van de ochtend. De pedagogisch medewerkers zetten dit (met hulp van de kinderen die dit willen) klaar op twee aparte tafels (er wordt gesplitst gegeten en gedronken zodat kinderen wat individueler aandacht kunnen krijgen). De pedagogisch medewerkers vragen aan de kinderen of zij zin hebben om iets te drinken/eten (door apart benaderen, daadwerkelijk contact maken).

Pedagogisch medewerkers hebben (met de kinderen in beeld) een activiteit bedacht die past bij de behoefte van de kinderen. Dit kan zijn zaken zoals kleien, schilderen, muziek, dans, zingen, verjaardag, koekjes maken, naar buiten, etc. De pedagogisch medewerker zet rustig klaar wat zij wil gaan doen (dit kan ook op de gang of atelier zijn met de kinderen) en benadert een aantal kinderen persoonlijk of zij zin hebben om mee te doen. Als de kinderen wat anders willen wat past in het moment is dat ook prima. De pedagogisch medewerker begeleidt het groepje kinderen wat interesse heeft in de activiteit. De collega volgt de andere kinderen.

Belangrijk is om er bewust van te zijn dat onder activiteiten ook alle verzorgende activiteiten behoren, en daarmee pedagogische activiteiten zijn.

Bijvoorbeeld: Wanneer een baby/dreumes verschoond wordt, is er onderwijs ruimte voor contact. Er wordt altijd gesproken tegen het kind onder het verschoenen. Iedere handeling wordt verwoord (“Nu doe ik je luier af”, etc.). Met een baby kun je onderwijs een spelletje doen van het volgen van een voorwerp met de ogen of een speeltje geven en daarmee spelen (“Wat hou je dat al goed vast”). Met oudere kinderen kan een liedje gezongen worden. Maak bewust contact en beschrijf dit contact in het schriftje (vastpakken / grijpen / volgen met de ogen gaat al goed, we hebben hiermee een spelletje gedaan). Ook het naar het toilet gaan (peuters) is voor peuters een activiteit die begeleid wordt. Dit houdt niet in dat kinderen die daar aan toe zijn niet zelfstandig naar het toilet kunnen gaan. De ruimte is zo ingericht dat dit veilig en hygiënisch kan verlopen.

Ook het eten is een activiteit (welke soms relatief veel tijd in beslag kan nemen). Het aardbeien plukken of iets anders klaarmaken met een klein groepje is daar een voorbeeld van. Het helpen tafeldekken, het zelf brood laten smeren (“Wat wil je erop?”, “Hier is een mesje om jam te smeren, probeer het maar”), laat het een bewuste activiteit zijn om de zelfstandigheid te stimuleren. Kijk bij het samenstellen van de eetgroep ook naar de langzame en snelle eters. Het is niet leuk voor een snelle eter om iedere keer lang te moeten wachten voordat de hele tafel klaar is. Kijk daarom voor een beetje evenwichtige groepsamenstelling of laat het kind iets eerder van tafel gaan.

Ook het slapen gaan kan als activiteit beschouwd worden. Mogelijk hebben de wat grotere kinderen behoefte aan een verhaaltje voor het slapen gaan. De kleinere kinderen worden in bed gelegd met een liedje of een ander ritueel. Dit ritueel kan per kind verschillen. Ook het uit bed halen gebeurt bewust. Moet dit kind even op schoot bijkomen of wil het direct spelen?

Naast de verzorgende activiteiten en eetactiviteiten wordt er dagelijks ook een buitenactiviteit aangeboden. Dit kan spelen op het buitenterrein zijn, een bezoekje op de boerderijtuin, of iets dergelijks. De activiteit wordt aangepast aan het weer. Regent het, dan kan de activiteit zijn “slootje springen” over de plassen bij de peuters. Met laarsjes aan en regenpakken is dit geen probleem. Met droog weer kunnen er spullen aangeboden worden. Vul eens lege dozen (met doeken, allemaal ballen, etc.), zet deze buiten neer en kijk eens wat voor fantasiespel kinderen daarbij hebben. Volg hen in hun spel.

Er wordt altijd aan de kinderen gevraagd wie er naar buiten wil. Blijkt dat een kind nooit naar buiten wil, kijk dan waarom dit is. Heeft het behoefte aan de veiligheid van de groep? Kijk hoe je die veiligheid langzaam aan kan vergroten naar het buitenspel toe. Het buitenterrein dient zo ingericht te zijn dat peuters zelfstandig kunnen buitenspelen. De pedagogisch medewerker heeft van binnenuit voldoende zicht. De buitenruimte is veilig. Wanneer blijkt dat er maar één of twee kinderen op dat moment naar buiten willen is dit dus mogelijk. Gekeken wordt wanneer de andere kinderen toe zijn aan buitenspel.

Het voeren van dieren of naar de moestuin gaan is ook een activiteit. Het kan zijn dat er kleinvee is dat dagelijks verzorgd moet worden. Dan is de vraag aan kinderen: “Wie gaat er mee ... eten geven?”. Een pedagogisch medewerker gaat dan met die kinderen op stap. In het programma van eisen (kinderopvang gevestigd op de boerderij is in bezit van dit document) staat al vermeldt dat de locatie van de dieren zo gesitueerd moet zijn dat er zicht is vanuit het dagverblijf. Op die manier is het makkelijker sommige kinderen – wanneer deze er aan toe zijn – er zelfstandig heen te laten gaan met toezicht op afstand. Natuurlijk is er altijd een pedagogisch medewerker in de nabijheid. Deze kan dan echter ook toezicht houden op het kind dat bijvoorbeeld aan het fietsen is op het buitenterrein of dat in de zandbak zit.

Tenslotte wordt er binnen materiaal aangeboden. Verven en knutselen is hier een onderdeel van. Ook dit gebeurt in kleine groepjes. Het is voor kinderen heel duidelijk dat als er vier schildersezels en schorten zijn en die zijn allemaal in gebruik, dat het wat anders moet kiezen. Zo ook met klei of ander soort materiaal. Zo creëer je dat je met een pedagogisch medewerker een wat kleinere groep kan begeleiden en de andere pedagogisch medewerker het oog op de kinderen houdt die met ander spel materiaal bezig zijn. Een verfactiviteit kan voor het ene kind twee minuten en voor de ander een kwartier duren! Heb hier als pedagogisch medewerker geen oordeel over maar volg het proces van het kind.

Omdat we proces- en kindvolgend zijn proberen we zo min mogelijk met modellen te werken (geen kleurplaten, knutselwerkjes die alleen nog in elkaar gezet moeten worden, geen dezelfde voorgeknipte eieren met Pasen). Probeer materiaal aan te bieden waarin ieder kind zijn/haar creativiteit in kwijt kan. Het kan natuurlijk wel gebeuren dat het ene kind ziet dat een ander een auto maakt van doosjes en dat het ook zo'n auto wil maken. Dan kan het voorkomen dat er soortgelijke werkjes ontstaan. Maar dit is toeval en geen vooropgezet doel.

Cadeautjes voor moederdag, verjaardagen, enz. hoeven niet op een bepaalde tijd te worden gemaakt. Soms heeft een kind immers geen zin. Werkstukken van de kinderen worden daarom niet allemaal meegegeven maar ook wel bewaard in een doos/map die speciaal voor het kind is (als een kind het werkstuk wel mee wil nemen mag dit natuurlijk!). Bij moederdag, verjaardagen, enz. kan een kind een cadeautje uit de doos uitzoeken wat hij/zij eerder gemaakt heeft of als hij/zij dat wil iets nieuws maken.

Eet- en slaapmoment

Middag: (tussen 12.00 en 14.00 uur) Eten/slapen (baby's volgen hun eigen eet- en slaapritme!)

De tafels (twee, gesplitst eten om meer individuele aandacht te kunnen geven) worden gedekt door de pedagogisch medewerkers eventueel met hulp van de kinderen die zij hiervoor geschikt achten (kinderen die niet in hun spel zitten of degenen die willen meehelpen). Hierna worden de kinderen persoonlijk benaderd of ze willen eten. Kinderen die nog niet helemaal klaar zijn met hun spel kunnen dit afmaken en schuiven mogelijk iets later bij. Bij voorkeur wordt er (indien aanwezig) in de eetkeuken gegeten. Boterhammen, etc. worden niet van te voren klaargemaakt maar samen met de kinderen of door de kinderen zelf. Het afruimen gaat ook in samenwerking met de kinderen. Kinderen vinden het ook leuk om af te wassen / op te ruimen. De ene pedagogisch medewerker kan de kinderen begeleiden die graag mee willen helpen. De andere pedagogisch medewerker start met het begeleiden van spel en/of de verzorgingsactiviteit. Meer informatie in het Protocol Voeding.

Kinderen die willen gaan slapen of waarvan de pedagogisch medewerker denkt dat het zinvol is dat het even rust worden naar bed begeleid. Met de kinderen die niet meer hoeven slapen wordt een rustige activiteit gedaan of zij kunnen naar de gang of hal.

Middag activiteiten

Zie ook werkwijze in ochtend activiteiten, dit geldt ook voor de middag (tussen 14.00 en 18.00 uur)

Er is wat te drinken voor de kinderen die uit bed komen en de kinderen die gespeeld hebben met een koekje of cracker. De kinderen die geen zin hebben weten dat ze dit later ook nog kunnen krijgen, gedurende het middagedeelte blijft dit aanbod van drinken/cracker. Daarna zijn er weer activiteiten (zie ochtend) waar ze uit kunnen kiezen of die ze zelf bepalen. Hierbij wordt rekening gehouden met het feit of de kinderen al naar buiten zijn geweest. Er wordt geprobeerd om ieder kind iedere dag even buiten te laten spelen.

Ophalen

De kinderen worden opgehaald. Er wordt afscheid genomen van het kind en aan de ouders verteld hoe

de dag verlopen is. Zie breng- en haalmomenten aan het begin van de dag.

7.4 Agrarische elementen

In het dagprogramma uit dit hoofdstuk zitten agrarische elementen. Sommige van de dagverblijven die met het Radius Nederland pedagogisch beleid werken zijn namelijk gehuisvest op een boerderij. De combinatie van kinderopvang en een agrarisch bedrijf (melkveebedrijf, akkerbouw, tuinderij, etc.) kan een meerwaarde bieden in het pedagogisch klimaat. Er zijn immers meer mogelijkheden met betrekking tot (buiten)ruimte, en/of dier en natuur dan in de reguliere kinderopvang. De aanwezige ruimte en/of dieren en natuur bij de agrarische kinderopvang kunnen kansen geven aan kinderen om ontdekkingen te doen die in een regulier dagverblijf niet op deze wijze kunnen worden aangeboden. Binnen de agrarische kinderopvang dienen de pedagogische medewerkers dus bewust om te gaan met een aanbod op (buiten)ruimte, dieren en natuur zodat er gelegenheden voor kinderen voor het opdoen van ontdekkingen worden geschapen.

Het gebruik maken van de (buiten)ruimte, het omgaan met/ zorgen voor dieren en/of natuur wordt daarom opgenomen als regelmatige activiteiten. Dit zijn activiteiten zoals:

- Zorgen voor dieren/tuin,
- Bekijken van (seizoensgebonden) activiteiten van het agrarische bedrijf,
- Bereiden en eten van eigen producten,
- Het dagelijks aanbieden van buitenactiviteiten.

Hierbij gelden natuurlijk de consequenties uit onze pedagogische pijlers, zoals beschreven in dit pedagogisch beleid, o.a.;

- Veilige gehechtheid (warme betrokkenheid en aandachtige omgang tussen pedagogisch medewerker en kind, het kind voelt zich veilig in contact).
- Volgend begeleiden (kinderen in de gelegenheid stellen zich in hun eigen tempo te ontwikkelen, pedagogisch medewerkers bieden ervaringen aan die passen en verrijken, de activiteit mag nooit een *doel op zich* zijn, het gaat om de belevingswereld en de ontwikkeling van het individuele kind).
- Daadwerkelijk contact (leren kijken naar kinderen, prettige conversatietoon, aangeven dat je een kind begrijpt).
- Accepteer de eigenheid van het kind in ritme.
- Vertrouw op wat het kind aan geeft graag te willen ook m.b.t. korter/langer slapen, minder/meer eten, veel/weinig drinken.
- Reageer geduldig.
- Laat kinderen je nabijheid voelen.
- Elk kind heeft gevoelens en ervaringen die niet te scheiden zijn van hun achtergrond.
- Elk kind heeft *nu* bepaalde gevoelens.
- Het gaat om *dit* kind.
- Het gaat erom aan te sluiten bij de dag van vandaag en het moment van nu.

De consequenties uit pedagogisch beleid betekenen dat er bij het aanbieden van alle activiteiten (dus ook op het gebied van (buiten)ruimte, dier en natuur) niet uitgegaan kan worden van de positie van de pedagogisch medewerker of van een regel zoals bijvoorbeeld “iedere dag met zijn allen naar buiten” of “nu met z’n allen koken” of “nu een uitstapje naar de sloot met alle peuters”.

Hiermee zou voorbij gegaan worden aan het individuele kind. Ligt bij dat ene kind de belangstelling wel bij het dier, was het niet net met een andere ontdekking bezig? Heeft het andere kind niet de behoefte om binnen te blijven in verband met behoefte aan veiligheid en is het buitenterrein voor dat moment niet te bedreigend?

Wanneer er dus een activiteit gepland wordt, zal dit altijd met een groepje kinderen zijn die dat graag willen met een pedagogisch medewerker (indien nodig met stagiaire of vrijwilliger of iemand van de boerderij), er zal dus altijd gelegenheid moeten zijn voor kinderen om bij de andere pedagogisch medewerker te blijven.

Het veilig individueel of met een kleine groep naar buiten gaan dient meegenomen in de inrichting van de (buiten)ruimte.

- Omgeving

Als er gekozen wordt voor het dagelijks verzorgen van een dier/moestuin (omdat we vinden dat dit past binnen de agrarische cultuur) dan zorgen we ervoor dat het dier/de moestuin zo dichtbij gesitueerd is (bijvoorbeeld kleinvee/moestuin aangrenzend aan buitenspeelplaats) zodat de dagelijkse verzorging weinig tijd in beslag hoeft te nemen en dat er mogelijk zicht is vanuit de binnenruimte. Op die manier kan het tijdsbestek dat een pedagogisch medewerker met een groepje kinderen achterblijft verkort worden of kan de zelfstandigheid van kinderen gestimuleerd worden doordat zij een activiteit (dieren voeren) mogelijk op een gegeven moment met toezicht op (kleine) afstand kunnen doen.

- Activiteiten geënt op belevingswereld

Door de kinderen goed in beeld te houden (zie o.a. kind-volgsysteem) kunnen we vooraf al inschatten welke kinderen geïnteresseerd zouden kunnen zijn in een activiteit. Vooraf is dus al in te schatten hoeveel kinderen er mee zouden willen doen en hoe de taakverdeling tussen pedagogisch medewerkers zou kunnen zijn.

Deze elementen zijn van belang bij het dagelijks werken bij de agrarische (en reguliere) opvang.

Bijlage: Informatie over de locatie

(In te vullen naar aanleiding van de eigen situatie)

Deze bijlage, behorend bij het pedagogisch beleid, is van ....., gelegen aan de ....., te .....

Leeftijdsopbouw van de stamgroepen/maximale omvang

Ons dagverblijf bestaat uit .. groepen, te weten:

baby/dreumesgroep (0-22 mnd) ..... (naam)..... (maximaal .. kinderen per dag)

peutergroep (22 mnd – 4 jaar) .....(naam)..... (maximaal .. kinderen per dag)

Dagprogramma

Op ons dagverblijf worden betreft het dagprogramma de richtlijnen uit het pedagogisch beleid gevolgd.

Voor onze locatie specifiek ziet het dagprogramma er als volgt uit:

Ontvangst van ouders en kinderen

Breng- en haalmomenten (tussen .. en .. uur en aan het einde van de dag)

Ochtendactiviteiten

Iets eten/drinken, vrij of geleid spel, verzorgen (ochtend tussen .. en .. uur)

Eet- en slaapmoment

Middag: (tussen .. en .. uur) Eten/slapen (baby's volgen hun eigen eet- en slaapritme!)

Middag activiteiten

Zie ook werkwijze in ochtend activiteiten, dit geldt ook voor de middag (tussen .. en .. uur)

Ophalen

Werkwijze en (spel)activiteiten die kinderen buiten de stamgroep kunnen verrichten

In het pedagogisch beleid wordt het dagaanbod/werkwijze beschreven. Hieruit blijkt dat kinderen ook buiten hun stamgroep kunnen spelen. Wanneer dit is hangt af van het aanbod wat de pedagogische medewerkers geven en de wensen van de kinderen zelf. Er is altijd zicht op de kinderen wanneer ze buiten de stamgroep zijn. Hierover worden afspraken gemaakt tussen de pedagogisch medewerkers onderling (zie hoofdstuk Dagelijks werkplan). Kinderen kunnen naast de stamgroep gebruik maken van de volgende ruimten:

(bijv. de speelgang, speelhal, eetkeuken, atelier en multifunctionele ruimte).

Buiten

Bijvoorbeeld buiten hebben de baby/dreumesgroepen hun eigen tuin aangrenzend aan de groepsruimte. De peuters maken gebruik van de grote tuin aan de voorkant.

De wijze waarop onze beroepskracht worden ondersteund door andere volwassenen

Iedere groep beschikt over gediplomeerde beroepskrachten. Wij maken wel/geen gebruik van

vrijwilligers of stagiaires. Tijdens openingstijden is er altijd een achterwacht aanwezig (iemand die ingezet kan worden bij situaties als dit nodig is). Dit is de ondernemer/leidinggevende. De pedagogische medewerkers ontvangen pedagogische begeleiding van de leidinggevende en via trainingen van Radius Nederland (.. x per jaar).

Overige informatie

Voor ons dagverblijf zijn huisregels beschreven. Hierin staan zaken betreffende inschrijving, betaling en opzegging, openingstijden, contact met ouders, extra dagdelen en ruilen, voeding, wat ouders zelf meenemen, verjaardagen, ziekte of verhindering, vakanties, oudercommissie en klachtenregeling, ook geeft het aan waar ouders voor vragen terecht kunnen. Daarnaast is er een algemene brochure van onze organisatie beschikbaar. Dit soort zaken worden dan ook niet in ons pedagogisch beleid opgenomen.

Bijlage: Korte kennismaking pedagogen

Radius heeft bij het ontwikkelen van de pedagogische visie een keuze gemaakt uit een aantal psychologen/pedagogen die een gemeenschappelijkheid hebben. Alle psychologen/pedagogen die gekozen zijn, gaan uit van *individuele ontplooiing* van kinderen en *respect voor ieders eigenheid*. Hierbij ligt de nadruk op het *zijn* en het *welbevinden* van kinderen en niet zozeer op het *worden* en *ontwikkeling*.

Het gaat hierbij om:

Aletha Solter

Janusz Korczak

Emmi Pikler

Loris Malaguzzi

Thomas Gordon

Elly Singer

Rien van Ijzendoorn

In de nu volgende pagina's volgen korte beschrijvingen van de genoemde psychologen/ pedagogen. Daarnaast volgt een opsomming van onderwerpen die besproken worden tijdens de trainingen.

Aletha Solter

Aletha Solter is een Zwitsers/Amerikaanse ontwikkelingspsychologe. Zij is geboren in Amerika en op de leeftijd van 6 maanden naar Zwitserland verhuisd. Daar heeft ze o.a. aan de Universiteit van Geneve gestudeerd bij de beroemde Zwitserse psycholoog Jean Piaget. Daarna is ze terugverhuisd naar Amerika en heeft een PH.D. behaald aan de Universiteit van California en heeft daar tevens inleidende psychologie gedoceerd. Tevens heeft zij onderzoek gedaan. Op dit moment woont zij in Goleta, California. Ze bezoekt regelmatig andere landen voor het geven van workshops. In Nederland was zij in 2004 in Utrecht.

Als eerste wetenschapper onderzocht Solter het huilgedrag van baby's en jonge kinderen en de reacties van ouders hierop. Sinds 1987 werkt ze met ouders. Solter is oprichtster van The Aware Parenting Institute.

Solter is voorstander van een warme aandachtige manier van omgaan met kinderen waarbij zij als uitgangspunt heeft dat baby's/kinderen zelf het beste weten wat ze nodig hebben. Het gaat erom dat ouders en verzorgers hun signalen opvangen en die op de goede manier interpreteren. Huilen neemt een belangrijke centrale plaats in, omdat het de belangrijkste manier is waarop baby's aandacht vragen voor hun behoeften, en waardoor ze frustraties en pijnlijke gebeurtenissen verwerken. Ze mogen huilen om ervaringen te kunnen verwerken en hoeven niet in alle gevallen direct getroost te worden. Ga wel na waarom een kind huilt. Oorzaken zoals honger, natte luier en pijn moeten natuurlijk verholpen worden. Daarnaast is ten alle tijden nabijheid belangrijk. Geef een kind aandacht en houdt het liefdevol vast tijdens het huilen. Niet wiegen, troosten, een speen geven of afleiden. Praat op een liefdevolle toon en zeg dingen als: ik blijf bij je, je mag best huilen, ik snap wel dat je nu verdrietig bent. Als kinderen niet de gelegenheid krijgen om door huilen hun ervaringen te verwerken leren ze niet dat ze zich van binnenuit kunnen troosten.

Met betrekking tot ongewenst gedrag geeft Solter aan dat het kind:

- probeert een legitieme behoefte te bevredigen (bijvoorbeeld eten, aandacht, respect, affectie, serieuze interventie). Hier kan de volwassene met gemak aan voldoen door extra aandacht en tijd aan het kind te besteden.
- Is nog te jong om de regels te kennen of er is een gebrek aan voldoende informatie. De wijze waarop taal als middel wordt gebruikt, is hierbij belangrijk maar ook non-verbale communicatie, bijvoorbeeld door middel van voordoen is van belang.
- Is van slag (bang, gefrustreerd, jaloers, onzeker) of heeft een opeenstapeling van stress door pijnlijke en traumatische ervaringen. Probeer in dit geval de stress te verminderen door een veilige en voorzienbare omgeving te scheppen.

Sta het kind toe emoties te tonen. Juist wanneer het kind liefde en aandacht niet lijkt te verdienen, heeft het kind deze het hardst nodig. Solter geeft aan:

- Bedenk op wat voor manier het gedrag van het kind je raakt, wat doet deze situatie met jezelf.
- Probeer vervolgens een reden te vinden waarom het kind zich zo gedraagt.
- Probeer mogelijke oplossingen te vinden, reageer op een juiste wijze en doe dit zonder te straffen of te belonen.

Meer lezen:

Boeken van Aletha Solter:

Baby's weten wat ze willen

De taal van huilen

Het ongedwongen kind

Allen: Uitgeverij de Toorts.

Janusz Korczak

Janusz Korczak (1878-1942) was een Pools-Joodse arts, die over de hele wereld inmiddels bekend is als pedagoog, kinderboekenschrijver en directeur van een weeshuis. Hij werd op 6 augustus 1942 met de 200 kinderen uit het weeshuis weggevoerd naar het vernietigingskamp Treblinka.

Korczak gaat uit van het feit dat een kind in elke fase een volwaardig menselijk wezen is en niet slechts een onaf mens, die nog van alles niet kan. Hij vindt dat we in het algemeen te weinig respect hebben voor de ervaringen waar het kind reeds over beschikt. We hebben het steeds, vooral in scholen, over wat het kind moet worden. Kind-zijn heeft hier en nu een eigen zelfstandige betekenis. Hij beschreef drie grondrechten van een kind die uitgaan van een groot respect voor kinderen. Dit zijn:

- recht op eigen dood (waarmee hij bedoeld dat je niet alle risico's bij een kind weg moet houden, ieder kind heeft recht op zijn eigen bult),
- recht op de dag van vandaag (waarmee hij bedoeld dat de kinderjaren een op zichzelf staande waardevolle periode is),
- recht om te zijn zoals het is (elk kind is zichzelf, volg zoveel mogelijk het eigen ritme).

Korczak stelt in het opvoedingsgebeuren de gelijkwaardigheid van kind en volwassenen centraal. Tussen kind en opvoeder moet dialoog bestaan. Niet teveel "opvoeding", maar respect voor eigen kunnen, durven en willen van kinderen en solidariteit of beschikbaarheid van volwassenen. Korczak ontmoet ieder kind op een unieke wijze. "Voor ieder probleem, ieder kind, iedere dag is een unieke reactie van de opvoeder nodig". Dit blijkt ook uit het feit dat op veel plaatsen in zijn werk weergaven te lezen zijn van gesprekken met jonge en oudere kinderen. Hij neemt daarbij de kinderen in hun denken en redeneren volstrekt serieus. De toon en de taal die hij hanteert, geeft het kind het gevoel dat het op basis van gelijkwaardigheid met de volwassene in gesprek is. Hij nodigt kinderen, hoe jong ze ook zijn, uit tot argumenteren.

Tevens geeft hij aan: “Een kind is nooit je bezit”. Korczak laat merken wat hij vindt van de morele opvoeding. Hij ervaart veel normen en waarden als knellend. De volwassenen kneden en vormen de kinderen naar hun eigen ideeën. Hij ziet om zich heen dat kinderen zo goed mogelijk aangepast moeten worden aan maatschappelijke instituties. Hierbij gaan we voorbij aan de eigenheid van het kind.

Korczak gaat uit van het informeren van kinderen, verantwoording geven aan kinderen, serieus nemen. Dat kan betekenen dat de volwassene zaken moet durven loslaten, alles zal misschien niet zo lopen als de volwassene wil. Het betekent ook loslaten dat kinderen zich volgens bepaalde doelstellingen zich moeten ontwikkelen. Hij is niet wars van regels, hij zegt hierover: “Zonder bepaalde regels, in volledige vrijheid kunnen zich slechts enkele uitzonderlijke kinderen gunstig ontwikkelen, tientallen gaan er aan te gronde. Hoe dan om te gaan met die regels”. Het omgaan met die regels deed hij door middel van dialoog en samenwerking. Het vermogen van kinderen om te kunnen redeneren vormde een belangrijke peiler voor de organisatie van het weeshuis dat Korczak heeft geleid. Kinderen werden gestimuleerd om hun eigen situatie te overdenken door een dagboek bij te houden over hun eigen ontwikkeling. Conflicten werden beslecht voor een rechtbank met kinderen als rechters, die argumenten over en weer moesten wegen. Korczak was ook oprichter van een Poolse kinderkrant die de “onbevangenheid van uitlatingen en de zuivere polemieken” aanmoedigde tussen kinderen onderling. De kracht van Korczak’s bijdrage aan de pedagogiek is de wijze waarop hij het individuele van elke situatie en van elk kind benadrukt, een onbaatzuchtige betrokkenheid bij kinderen, vol respect.

Meer lezen:

Boeken van/over Janusz Korczak:

Hoe houd je van een kind,

Als ik weer klein ben,

Het recht van een kind op respect,

uitgeverij Bijleveld.

Emmi Pikler

Emmi Pikler (1902-1984) was kinderarts in het vooroorlogse Budapest. Ze ontwikkelde haar ideeën over hoe je met kinderen zou kunnen omgaan vanuit haar werk in gezinnen die ze zeer intensief, soms wekelijks begeleidde. Na de Tweede Wereldoorlog nam Emmi Pikler de leiding van een kindertehuis over, het Loczy-kindertehuis in het Hongaarse Budapest.

Daar kon ze haar ideeën en werkwijze in de praktijk toetsen en veel consequenter doorvoeren dan bij de begeleiding van een gezin mogelijk was. Bovendien was ze nu in de gelegenheid een wetenschappelijk onderzoek te starten naar de ontwikkeling van de baby en het jonge kind.

Pikler gaat ervan uit dat baby’s met bekwaamheden en talenten op de wereld komen, ze zijn nieuwsgierig en ondernemend. In haar tijd was dat opmerkelijk want in veel leerboeken stond toen dat de babytijd gekenmerkt werd door afhankelijkheid en hulpeloosheid.

De boodschap van Emmi Pikler houdt o.a. in dat in een veilige omgeving, met voor het ontwikkelingsniveau geëigende speelobjecten en met kleding waarin optimaal bewogen kan worden, het kind zelfstandig met grote ijver en plezier zal leren. Tijdens het ongestoord uitoefenen van zijn activiteiten, ontwikkelt het kind niet alleen het lichaam maar ook het lichaamsbewustzijn, evenals het bewustzijn van zijn omgeving en zijn vermogen deze te kunnen beïnvloeden.

Het vrije spel en de volledige aandacht tijdens de verzorging zijn twee pijlers van Emmi Pikler. Emmi Pikler leerde de verzorgsters het kind voor te bereiden op wat er gaat gebeuren door het expliciet te benoemen: “Ik ga je nu optillen om te baden” of “Dit is het washandje waarmee ik je handje in wil zepen”. Dit geeft kinderen vertrouwen en biedt tevens voor de verzorgster houvast om werkelijk met

haar volle aandacht bij het kind te zijn en te blijven.

Op deze manier voelt de baby dat er echt contact is van mens tot mens. Ook leerde Pikler hen dat je een baby of ouder kind nooit mag dwingen, dat je hun weerstand niet mag breken maar dat je juist moet proberen tot samenwerking te komen. Ze leerde ze tijd te nemen voor het kind, het kind te begeleiden met aandachtige, rustige en liefdevolle bewegingen, veel tegen de kinderen (ook tegen zuigelingen) te praten met zachte stem en goed te observeren en waar te nemen wat het kind zelf aangeeft en hoe daarop te reageren.

In Locy werden enkele principiële richtlijnen gehanteerd:

- Wanneer men een baby draagt of in de armen houdt, is het van belang om zijn hele bovenlijf en hoofd te ondersteunen zodat de baby zich ook in de armen fysiek veilig voelt.
- Wanneer een kind op de arm of schoot van de volwassene is, moeten we hem zoveel mogelijk bewegingsvrijheid laten. Op die manier kan hij actief meedoen met wat er allemaal om hem heen gebeurt.
- Bij een respectvolle omgang hoort rekening houden met zijn/haar ritme. Een baby of klein kind heeft tijd nodig om waar te nemen wat er gebeurt voordat het erop kan reageren. Wanneer een volwassene zich naar een kind toekeert, spreekt ze hem altijd aan voordat ze hem optilt, wacht totdat de baby haar opgemerkt heeft en dan voorbereid is op de beweging van het optillen. Meestal hebben ze daarbij oogcontact. Bij het aankleden houdt het bijvoorbeeld in dat de volwassene haar gebaren vertraagt of even stopt. Hierdoor krijgt de baby bijvoorbeeld de kans om mee te helpen door een hand uit te steken om in een armsgat te gaan. Wanneer de volwassene wacht op de reacties van het kind en haar eigen bewegingen zo uitvoert dat het kind de ruimte krijgt, kan het kind steeds beter participeren in de verzorging.

Emmi Pikler's benadering kenmerkt zich door twee principes:

1. Respect voor de behoefte aan een stabiele persoonlijke band (met aandacht en een liefdevolle, rustige behandeling waardoor het kind zich geborgen en zeker kan voelen).
2. Respect voor de zelfstandige activiteiten van het kind. (Zij geeft aan dat volwassenen respect moeten hebben voor de eigenheid en autonomie van het kind, waarbij het kind zoveel mogelijk in het eigen ritme gelaten wordt.)

Meer lezen:

De visie van Emmi Pikler, uitgeverij Stichting Emmi Pikler Fonds.

Loris Malaguzzi

Loris Malaguzzi (1920-1994) was een zeer bezield pedagoog, een charismatisch en bevlogen idealist. In 1945 ontmoette hij in Reggio enkele ouders die zelf een kleuterschool op wilde richten. Malaguzzi ontwikkelde daar zijn pedagogische ideeën: respect voor het kind, niet blindstaren op de beperkingen maar een geloof in een enorm potentieel aan mogelijkheden en creativiteit bij elk kind. In Reggio werken nu 33 peuter- en kleutertuinen volgens zijn principe. Kinderen maken, denken, associëren, kinderen creëren in voortdurende dialoog met hun leeftijdsgenootjes, volwassenen, dingen, ideeën en gebeurtenissen. De begeleider is partner, geesteshoeder en gids.

De uitspraak van Malaguzzi "Een kind heeft honderd talen, maar de school en de samenleving stelen er negenennegentig van" vat het concept van Reggio Emilia samen (het originele gedicht is langer, dit is een citaat eruit).

Alle kinderen beschikken over honderd talen om zich uit te drukken. Naast de spreektaal kunnen kinderen zich uiten in klanken, beweging, kleuren, schilderen, bouwen, boetsen en nog veel meer. Ieder kind is vanaf zijn geboorte rijk aan mogelijkheden, krachtig en creatief. Vaak wordt echter de creativiteit beperkt door de omgeving.

In Reggio leven de kinderen zich creatief uit met bijvoorbeeld afvalstoffen zoals plastic doppen,

flessen, dozen, lappen stof, ijzerdraad, verf etc. Niet onder leiding van maar onder begeleiding van mensen met een kunstenaarsopleiding. Er ontstaan creatieve processen bij kinderen en maken de mooiste dingen. Heel iets anders dan de obligate, soms voorgekauwde kleuterschoolwerkjes met nieuwjaar of moederdag.

De opvoedingsgedachten van Reggio in het kort:

Rol van het kind:

- kinderen zijn sterke, competente wezens die zelf hun eigen leerproces vormgeven, ieder op zijn volstrekt unieke wijze;
- kinderen hebben een grote nieuwsgierigheid en verbazing ten opzichte van hun omgeving; het zijn ontdekkers, uitvinders, creatieve denkers;
- een kind is de maker van zijn eigen ervaring; alles wat een kind meemaakt, is een bouwsteen in de opbouw van zijn persoonlijkheid;
- vanaf de geboorte zijn kinderen al uit op contact en communicatie, ze hebben een sterke drang om duidelijk te maken aan hun omgeving wat er in hen leeft en dat kunnen ze ook, in wel "honderd talen".
- Kinderen ontwikkelen zichzelf, al pratend, werkend en overlegend met elkaar.

Rol van de omgeving:

- het kind leert het meest van zijn leeftijdsgenoten (1^e pedagoog), daarna van volwassenen (2de pedagoog) en ten derde van zijn omgeving (3^e pedagoog);
- de omgeving is uitnodigend en uitdagend zodat de onderzoeksdrang van kinderen intact blijft;
- ieder kind is anders, dus bij ieder kind begint het kennisproces opnieuw: de opvoeder kijkt steeds opnieuw, interpreteert en onderzoekt nieuwsgierig het specifieke van het kind;
- de opvoeder probeert alle "honderd talen" van de kinderen te verstaan en heeft zelf ook "honderd talen" tot haar beschikking om met kinderen te communiceren;
- de opvoeder biedt mogelijkheden en materialen aan waarmee de kinderen hun mogelijkheden verder kunnen ontwikkelen. Zo kan zij beter een stap verder helpen en de nieuwsgierigheid van kinderen in een steeds maar voortdurende stroom houden.

Wil je zo goed mogelijk aansluiten bij de ontwikkeling van kinderen moet je leren goed naar kinderen te kijken. Een manier waarop dit kan is documenteren. Met behulp van foto's, videobeelden, uitspraken en tekeningen van kinderen proberen begeleiders de gedachten, ideeën en dromen van kinderen te verkennen. Alles wat een kind maakt wordt bewaard, omdat dit een bouwsteen van zijn identiteit is.

De documentatie wordt gezien als middel om "het luisteren naar kinderen" zichtbaar te maken. Het maakt het mogelijk ervaringen te delen en te interpreteren en is een belangrijk middel in de communicatie met ouders.

Meer lezen:

De honderd talen van kinderen, de Reggio Emilia-benadering bij de educatie van jonge kinderen, isbn:90-6665-206-3

Thomas Gordon

De Amerikaan Thomas Gordon (1918-2002) was psycholoog. Hij werd geconfronteerd met stoornissen in de ouder-kind relatie, tiener-rebellie en jeugd-criminaliteit en zocht de kern op van deze problemen. De methode die hij ontwikkelde en in de praktijk langdurig toetste is in de vakkringen terecht revolutionair genoemd, omdat Gordon erin geslaagd is de oude controversie te doorbreken tussen het gezag van de ouders en de vrijheid en zelfstandigheid die het kind eist. Gordon weet een brug te slaan waarop beide partijen tot elkaar kunnen komen, zonder hun gezicht

te verliezen. De bereidheid tot toenadering - tot luisteren - herstelt het natuurlijke wederzijdse respect.

De essentie van Gordons opvoedingsmethode is: kijk naar kinderen, luister naar wat ze te vertellen hebben en neem hen serieus. Sta niet meteen met een oplossing klaar om verdriet weg te nemen, maar laat hen zelf een oplossing bedenken. In Nederland is de visie van Gordon erg populair.

In de methodiek van Gordon staat actief luisteren naar kinderen centraal. Je moet heel goed luisteren naar wat een kind te vertellen heeft, verbaal of non-verbaal. De leidster verwoordt wat zij denkt dat het kind wil zeggen. Zit ze met haar reactie goed, dan zal ze het kind dit laten blijken. Zit ze ernaast, dan kan het kind haar corrigeren, net zo lang tot ze heeft begrepen wat er in het kind omgaat. Hierdoor voelt het kind zich begrepen en geaccepteerd, hetgeen bijdraagt aan een goede opvoedingsrelatie. Deze methodiek werkt ook bij baby's ook al kunnen die nog niet verbaal communiceren.

Eén van de belangrijkste elementen in de Gordon-methode is het gebruik van de zogenaamde "ik-boodschappen", het gebruik van de "ik-taal". Praten vanuit en over jezelf: zeggen wat je bedoelt, denkt en voelt. Deze "ik-taal" onderscheidt Gordon van "jij-taal", praten over de ander of praten in algemene termen in plaats van zeggen wat je zelf vindt, denkt en voelt.

"jij-taal"

"ik-taal"

Je bent vervelend.

Ik vind het vervelend als je die bak speelgoed omkiept. Dan moet ik het nog een keer opruimen.

Wat ben jij een schreeuwlelijk.

Als je zo hard schreeuwt, kan ik de andere kinderen niet verstaan.

Je luistert helemaal niet.

Als je wegloopt als ik tegen je praat, ben ik bang dat je niet hoort wat ik zeg.

Door "ik-taal" te gebruiken ben je duidelijk voor anderen, zij kunnen begrijpen wat er in je omgaat en kunnen daar rekening mee houden. Bovendien leren anderen je beter kennen en zal er daardoor vaak een betere relatie ontstaan. Doordat je verwoordt wat je denkt en voelt, geef je met name jonge kinderen ook een voorbeeld: jouw openhartigheid en duidelijkheid stimuleert hen om gevoelens en gedachten ook onder woorden te brengen.

Wat je tegen een kind zegt is belangrijk, maar vooral ook hoe je het zegt. Het kind hoort immers niet alleen de woorden, maar ook de toon waarop iets gezegd wordt. Het ziet ook je gezichtsuitdrukking, je houding en gebaren. Als je gezichtsuitdrukking en gebaren in overeenstemming zijn met je woorden, dan zal het kind eerder geloof hechten aan wat je zegt. Baby's en jonge kinderen pikken de meeste informatie op uit de lichaamstaal die je gebruikt.

Meer lezen:

Luisteren naar kinderen van Thomas Gordon, uitgeverij Elsevier

Elly Singer

Dr. Elly Singer (1948) is pedagoog en ontwikkelingspsycholoog. Zij werkt als universitair docent bij de Pedagogische Wetenschappen aan de Universiteit van Amsterdam en bij Ontwikkelingspsychologie aan de Universiteit van Utrecht. Zij is gepromoveerd op onderzoek naar de geschiedenis van de pedagogiek voor jonge kinderen en kinderopvang. Zij heeft o.a. onderzoek gedaan naar samenspel en conflicthantering van 2 en 3 jarigen in kindercentra en naar de sociale, emotionele en morele ontwikkeling van schoolkinderen. In het boek Kijken, kijken, kijken (2006) - wat zij geschreven heeft

in samenwerking met Dorian de Haan, Anke van Keulen en Nienke Bekkema – doet zij verslag van een 10 jarige studie naar samenspel van 2 en 3 jarigen in kindercentra. Het boek gaat over samenspelen, in conflict raken en verzoenen. Er is veel aandacht hoe tussen leidster en kind en tussen kinderen onderling een gevoel van samenzijn, contact en wederzijds begrip ontstaat. Hierbij wordt uitgegaan dat een goede relatie de basis is van alles: van het gevoel van veiligheid, verbondenheid en iemand te zijn met een eigen identiteit; van de wil om elkaar te leren kennen en samen te leren; en van de motivatie om na een botsing weer vrede te maken.

Elly Singer haalt theorieën van anderen aan - zoals o.a. Stern, Doherty-Sneddon – die zeggen dat het ervaren van gezamenlijkheid en begrepen worden een actief proces is waaraan beide partners bijdragen. Bij baby's ontstaat gezamenlijkheid vooral door de non- verbale communicatie. Er worden praktijk voorbeelden gegeven:

Lichaamscontact, elkaar aanraken: "Miriam houdt Anna lekker in haar armen vast en wiegt haar zachtjes. Ze geeft Anna de gelegenheid om passief lichaamscontact te ondergaan".

Oogcontact: "Pas als Anna Mirjam aankijkt, tilt ze haar op. Ze lezen elkaars gezicht".

Vanaf drie of vier maanden begint het "speelpraten" tussen baby's en leidster. De leidster maakt van alle bewegingen en geluidjes van de baby een gezamenlijk spel.

Met betrekking tot botsingen van 2 en 3 jarigen wijst Singer op de theorie van Piaget (1967) dat kinderen leren dankzij botsingen dat andere kinderen of volwassenen een andere mening of wens hebben. Ze leren dat de wereld anders in elkaar zit dan ze dachten. Zonder botsingen kan er geen cognitieve en morele ontwikkeling plaatsvinden (Killen&De Waal 2000). Elly Singer geeft twee morele regels aan: Je mag de ander geen pijn doen en je moet de ander met rust laten als die dit wil. Daarnaast geeft zij pedagogische handvatten:

- Geef zelf het goede voorbeeld door de psychologische ruimte van de kinderen te respecteren en niet te schreeuwen of kinderen ruw beet te pakken;
- Help kinderen de regels aan te voelen door met de kinderen te praten over wat ze voelen en willen. Geef ze ook de ruimte om al doende te leren.
- Als kinderen elkaar pijn doen altijd ingrijpen; de regel uitleggen, troosten en verzoenen.

Met betrekking tot botsingen tussen kinderen onderscheidt Singer de volgende drie rollen voor de leidster:

- De beschermster, die er voor waakt dat alle kinderen zich veilig voelen en positieve onderlinge relaties hebben;
- De baas, die waakt over de waarden en normen, met de kinderen regels en afspraken maakt en – als dit nodig is – ingrijpt om ze daaraan te herinneren
- De bemiddelaar, die kinderen helpt om samen oplossingen te vinden, verbindt en verzoent, en de ontwikkeling van sociale vaardigheden stimuleert.

Singer geeft praktische tips voor de bovengenoemde rollen en heeft aandacht voor diversiteit (jongens, meisjes, cultuurverschillen).

Meer lezen

Kijken, kijken, kijken, over samenspelen, botsen en verzoenen bij jonge kinderen, uitgeverij: SWP Amsterdam

Rien van IJzendoorn

Rien van IJzendoorn (1952) promoveerde in 1978 op een thema uit de morele ontwikkelingstheorie van Kohlberg (Eén van Piagets navolgers). Sindsdien is hij verbonden aan de Universiteit van Leiden, eerst als onderzoeker en sinds 1981 als hoogleraar in de Pedagogische Wetenschappen. Zijn onderzoek richt zich op de pedagogische en ontwikkelingspsychologische aspecten van gehechtheid in alle fasen van de levensloop en in diverse pedagogische contexten waaronder de kinderopvang.

Citaat Van IJzendoorn uit artikel NRC Wetenschap en Onderwijsbijlage 2004:

“In het eerste levensjaar van hun kind weten sommige ouders niet hoe ze er mee om moeten springen. Opvoeding is een beetje geïsoleerd geraakt tussen de vier muren van de eengezinswoning. Het is niet meer openbaar. Met relatief lichte middelen zoals een videofeedbackinterventie van – zeg – vier keer een paar uur, kun je ouders dan op een heel ander spoor zetten, zo heeft collega Femmie Juffer in adoptie gezinnen laten zien. Wat je veel ziet is dat ouders te weinig afwachtend zijn. Ze nemen niet de tijd om het kind te observeren. Wat wil dat kind nu eigenlijk? Niet gelijk de fles erin als het huult! Ouders kunnen de nonverbale signalen niet altijd goed aflezen. Ze beseffen ook niet dat heel jonge kinderen al communicatieve wezens zijn. Ze lijken soms te denken: een baby is een plant, die moet je een beetje water geven en dat is het dan. Terwijl er juist in die eerste levensfase van alles gebeurt dat voor de emotiehuishouding van het grootste belang is. Dan ontstaat de gehechtheid, dan ontstaat de basis van de omgang met stress. Het zijn vaak kleine dingen. Bijvoorbeeld een kind niet aan iets zetten dat het absoluut nog niet kan. En je moet verschillende soorten huilen van elkaar onderscheiden. We hebben in een ander onderzoek aangetoond dat als je reageert op iedere kik, je het huilen juist versterkt. Als het daarentegen echt paniek- of honger huilen is, dan kun je dat nooit versterken door er op te reageren. Sommige mensen weten dat niet”

“Bij gehechtheid gaat het om knuffelcontact, om sensitiviteit, niet om fysieke verzorging. Bij gehechtheid zijn er belangrijke verschillen tussen wat veilige en angstige gehechtheid heet. Bij veilige gehechtheid ontstaat inderdaad vertrouwen in de zorg van de ouders – met allerlei positieve effecten voor de stressregulatie bij het kind. Maar soms gaat het minder goed. Dan krijg je angstige gehechtheid. Dat hoeft niet rampzalig te zijn, hoor. Het is een strategie van het kind in een niet-optimale maar ook niet dramatische slechte omgeving om toch het maximale aan nabijheid van de ouder te bereiken: aldus Van IJzendoorn. Er zijn twee soorten angstige gehechtheid: vermijdend en ambiguïes. Vermijdende gehechtheid ontstaat als een ouder heel goed op het kind kan reageren wanneer het zich blij en positief gedraagt, maar veel moeite heeft met een huilend kind. De ouder heeft daar geen geduld voor. Het kind zal dat soort gedrag dus gaan dempen, om geen negatieve reactie bij de ouder op te roepen. Het zal eerder een stapje terug doen. Je hebt ook ambiguïes gehechtheid, anxious-resistant in het Engels. Van IJzendoorn: Dan is het precies andersom. Die kinderen reageren juist heel fel en schreeuwerig, omdat hun ouders wel in beweging komen voor dat gedrag. Dat zijn vaak ouders die het heel goed willen doen, veel beter dan hun eigen ouders. Inderdaad, dat zijn kinderen die soms in de supermarkt op de grond gaan liggen huilen, ja”

Artikel Van IJzendoorn verticale of horizontale groepsindeling (IJzendoorn, R. van. *Verticale of horizontale groepsindeling?* In: M. Hopman (red.). (2000). *Opvoeden in kindercentra: visie, wetenschappelijke ontwikkelingen en praktijk*. Maarssen: Elsevier):

“De kinderopvanginstelling heeft de opvoedingsdoelen beschreven in een pedagogisch beleidsplan. Hierin wordt als belangrijkste taak voor de leidster aangeduid dat zij een gehechtheidsrelatie met ieder kind moet kunnen opbouwen, een relatie waarin het kind serieus genomen wordt en waarbij het leert dat het een ander kan vertrouwen. Het kan zich zo ontwikkelen vanuit een basis van veiligheid en geborgenheid. Voor ieder kind is het belangrijk dat deze veilige basis van gehechtheid wordt gelegd: van daaruit kan het op ontdekking gaan, zichzelf en de omgeving leren kennen, en zichzelf en andere kinderen in hun eigen individualiteit leren waarderen.”

Meer lezen:

Gehechtheid van ouders en kinderen, Intergenerationele overdracht van gehechtheid in theorie, (klinisch) onderzoek, en gevalbeschrijvingen, uitgeverij Bohn Stafleu en Van Loghum, Houten 1994
De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang, uitgeverij Boom, 2004